Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Олониитын-политическэ газетэ

1991 июль 24 среда № 144 (18267) сэн 6 мүн.

Редакторай булан

ХУБИЛАЛТАНУУД АШАТАЙ БАЙХА ГҮ?

...арадай ажахын байгууламжада хубилалтануд боложо байна гээд ...р. Тиихдээ зөөри эдлэхэ олон ...атай экономико бүрилдүүлхэ, дэлгэ...ршондо орохо талаар алхамуд ...ер хэгдэнэ.

...одо, 1991 оной июлиин 1-нэй байдаа...бааб хараха болоо һаа, манай ...ка соо 3 концерн, 1 консорциум, ...нэ 10 булгэм, 5 нэгэдэл, 2 хол...биржэ, хамтын 2 предприяти хү...йгаа. Энэл үедэ промышленна ...прияти, барилгын 43 эмхи, 19 кол...эн совхоз, худалдаа наймаанай ...нитын эдеэ хоолой эмхинүүдэй ...э ородог 21 подразделени, зо...нуудалай хэрэглэмжэ хангадаг 14, ...льна транспортын 1 предприяти ...ой автоколонюд арендээ подрядай ...н худэлжэ захалһан байха юм.

...гадна 119 колхоз болон совхо...ахы доторой арендээ подряд ...дэ. Байгша оной нэгэдэхи хахад ...публика соомнай 700 гаран коо...худэлоо, 630 гаран бага пред...бүридхэлдэ абтаа, таряашанай 154 ...бин болгогдоо. Ингэжэ экономикын ...секторта худэлэгшэдэй тоо 4 про...уһоон болобо. Энэ ойлгосотой ...уйлэ хэрэгүүдэй боложо байгаа...ань, республикымнай экономикодо ...эшэ хубилалтануд огто болоно...промышленностьда, транспортда, ба...худэлжэ байгшадай 18,9 процентнь ...янган хүн) аюулгүйе сахилгын гу...огто таарахагүй газарта ажаллана. ...нган хүн гэхэ гү, апи бухы худэлэг...3,5 процентнь айхабтар хүндэ ажал ...байха юм.

...ль соо Зэдын вольфрам-молибде...мбинадай забастовко боложо, тэ...331 хүн хабаадалсаа. Тиигэжэ 608 ...түхэригэй продукци дутуу гаргаг...эд Статистикын управлени мэдээсэ...

...алаар хангалгын дэлгүүр дээрэ мүн ...данайхиһаа тад ондоо байдал тогтон...ямаршье ажалгүй, ямаршье олзо оло...й 90 гаран хүн бүридхэлдэ абтаа. ...даа нимэ зон бүри олон болохо гээд ...аар байна.

...ай экономикодо ушарһан муу бай...тогтониконгүй, улам саашаа дорой...т байна гээ һэмди. Жэшээлхэдэ, нё...ой энэ үеынхитэй сасуулхада, про...енна продукцикн хэмжэн 78 про...э хүрэһэн байха юм. Улам саашань ...эдэ, хүнгэн промышленностикин хэм...50, талха таталгын болон холимол ...л-гаргалгын промышленностиинхи ...ой модоной, мөдо болбосоруулгын, ...олозо-саарһанай промышленностиинхи ...эдеэ хоолойхи 6; машина бүтээлгын, ...лл болбосоруулгын промышленно...нхи 4,4, барилгын материалнуудай про...пенностиинхи 3,3 процентээр нёдон...хиһоо бага болоо.

...оо ажахыда доройтолго бабал үзэг...Илангаяа мал ажалай продукцик үй...брилгэ бага боложо байна. Онсолхо...мал болон шубуу үүсэлэлгэ 6,2 мян...тонноор (22 процентээр) бага болоо, ...н бүриһөө ороодоо 1031 килограмм ...наагдаа (1990 оной түрүүшын хахад соо ...килограммда хүргэгдөө һэн), 133 ...лион үндэгэн, нёдондонойхиһоо 15 про...тээр үсөөноор абтаа.

...рилгын, транспортын предприятие...та, худалдаа наймаанай, нинтын эдеэ ...ой, зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ ...лгын эмхинүүдтэ, арадай ажахын бу...һанбэринүүдта баһал уналгын байдал тогтонхой. Тиимэһээ бодото байдал һайжаруулха талаар хэмжээнүүдыс саг дары абаха хэрэгтэй.

Зүгөөр мүнөө дээрээ иимэ муу байдалһаа гансата гараха арга боломжо олгоһон замууд үшөөл тодоруулагдаагүй байна хаш. Богонихоноор онсолходо, экономикые бухы дээрэнь доройтолгоһоо абарха арганууд олдоногүй. Харин хуби хубяар, амяараа абтаһан хэмжээнүүд туһа асаригагүй. Ганса гансаараа мүнөө юушье хэжэ шадахагүйбди. Бултадаа: предприятинуудай, нэгэдэлнүүдэй, кооперативуудай, һалбаринуудай, арадай бухы ажахын худэлмэрилэгшэдэй хамтаржа, үгтеэ һайнаар ойлголсожо худэлжэ шадаа һаань, ямар нэгэ һайн хубилалта туйлагдаха гээд һанахаар.

Мүнөө дээрээ тад ондоо байдал үзэгдэнэ. Ородой элитэ басишан Иван Крыловой бэшэһэндэл, хун шубуун, загаһан, хабшаахай гурбандал адлирхуу ябадал гаргагдана хаш. 70 жэл соо тогтоогдоһон бухы холбоогоо, хамтарапаа һандаргаад, орондонь юушье хэнгүй байха гээшэ тон таарамжагүй хэрэг гэжэ һанахаар байна.

Харин мүнөө тон шухала болоод байһан асуудал хадаа ерэхэ үбэлжэлгэ мүн. Илангаяа хурсаар табигдаһан асуудал эдеэ хоолой асуудал болоно. Тиимэһээ ходо хубилжа, үлүү `гарамаар «аашалжа» байһан сагай уларил манай һанаае горитойгоор зобоолио. Энэ ойлгосотой ааб даа.

Тиимэһээ тарялан дээрэ, сабшалан, бэлшээридэ ямар байдалай тогтоһониинь манай онсо анхарал татака. Мүнөө нигээд бодоод үзэхэдэ, хүдөө ажахын асуудалнууд бүхыдөо обществын хамаарха асуудалнууд болоно гээд һанагдана. Хотонуудта ажаһуугшадай туһаламжагүйгөөр мүнөөнэй хүндэ хүшэр байдалда хүдөөгэй ажалшад хүдэлмэрнеэ саг соонь, шанар һайнтайгаар дүүргэжэ шадахагүй хаш даа. Тиимэһээ хуушанайнгаа зарим заншалнуудые шэнэ үндэһэн дээрэ һэргээгээ һаа, аймшаттай юумэн үгы гэжэ хэлэхээр байна.

Бүри дутын шухала хэрэгүүд тухай хэлэхэ болоо һаа, тэжээл бэлэдхэлгэ, таряа хурялгада бэлдэлгэ мүн. Бороо ехээр орожо, тэжээл бэлэдхэлгэдэ ехэ һаад ушаруулна гээд ойлгосотой ааб даа. Мүнөө дээрээ манай хүдөөгэй ажалшад энэ шухала хэрэгээ нёдондонойхиһоо яһала эдэбхитэйгээр захалаа.

Байгша оной июлиин 15-най байдалаар абаад харахада, 14 районой колхоз, совхозууд (нёдондо 3 байгаа) ногоогоо саблшажа эхилээ. Тиигэжэ 568,2 мянган гектарһаа тэжээл хуряажа нөөсэлхэ зорилго табигдаба гээшэ.

Оисолходо, байгша оной тэжээл бэлэдхэлгын эхиһээ хойшо 5,5 мянган гектарай (бухы талмайн ородоо 1 процентнь) ногоон унагаагдаад байна. Кабанскын, Бэшүүрэй, Прибайкалиин районуудта тэжээл бэлэдхэлгэ яһала һайнаар ябуулагдана.

21,7 мянган центнер үбһэн абтаад, 5,5 мянган центнер витаминтай ногооной гурил татагдаад байна. Нёдондоной энэл үедэ, тэжээлэй единицэдэ оруулхада, ородоо 3,9 мянган центнер бэлэдхэгдэһэн байгаа һаа, байгша ондо 12,5 мянган центнертэ хүргэгдөөд байна.

Тиигэбэ яабашье энээгээр һанаагаа амархаар бэшэ. Хура бэроо һаад ушаруулжал болохо. Тиимэһээ тэжээл бэлэдхэлгэдэ хото, худөөгэйхид бухы хүсэсэ хаяжа, политическэ хёмороонуудаа мартаха эзргэтэй гээд һанахаар.

Арад зоноо хооллуулжа шадаагүй һаанай, экономикодо боложо байһан хубилалтануд бодото дээрээ ашаттай байха гээшэ гү!

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

БАРАЙ ҮБҺЭШЭД ТУХАГҮЙ

Мухар-Шэбэрэй районой «Путь Ленина» колхозой механизаторнуудай нинтынгээ адууһа малда үбһэ тэжээл бэлэдхэжэ, туха сүлөөгүй ажаллажа ябаһаниинь һайшаалтай. Бар һууриһаа урагшаа нэмжыһэн үһалагдадаг нуга сабшалан дээрэ эдэ үдэрнүүдтэ мөөртэй гурбан тракторнууд косилкануудые шагтагаланхай, үдхэнөөр ургаһан сэл хухэхэн ногоое урматайгаар сабшан унагаана. Эндэ дүршэлтэй механизатор Григорий Васильевич Кобылкин харюусалгатай хаһын түрүүшын үдэрнүүдһээ шангаар хүдэлжэ, наратай үдэрнүүдэй час, минута бүхэнние ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхые ороддоно.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: колхозой үбһэшэд үдхэнөөр ургаһан ногоо сабшан унагаана; түрүү тракторист Г. В. Кобылкин.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Президентын Указ

1991 оной июлиин 20. № 14

РСФСР-эй ГҮРЭНЭЙ ОРГАНУУДТА, ЭМХИ ЗУРГААНУУДТА БОЛОН ЭМХИНҮҮДТЭ ПОЛИТИЧЕСКЭ ПАРТИНУУДАЙ, ОЛОНИИТЫН ХҮДЭЛӨӨНҮҮДЭЙ ЭМХИДХЭЛЭЙ БҮРИДЭЛНҮҮДЭЙ АЖАЛ ЯБУУЛГЫЕ БОЛЮУЛХА ТУХАЙ

Гүрэнэй политика зохёон байгуулгада болон гүрэнэй хэрэгүүдые эрхилэгдэ политическэ партинуудай болон олониитын худэлөөнүүдэй адли тэгшэ эрхые РСФСР-эй Конституциин хараалһанай ёһоор хангаха, гүрэнэй органуудай ажал ябуулгада олониитын нэгэдэлнүүдэй хамааралсалгые, гүрэнэй аппарадай худэлмэридэ партинууд хоорондохи тэмсэлэй нүүдөө зайсуулха зорилготойгоор иигэжэ тогтоохомни:

1. РСФСР-эй, РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай гүрэнэй хүтэлбэрилгын органуудта, арадай депутадуудай бухы шатын Советүүдэй гүйсэдхэхы органуудта, РСФСР-эй газар дээрэ ошодог гүрэнэй эмхи зургаануудта, эмхинүүдтэ, концерн болон предприятинуудта, тэдэнэй хэнэй мэдэлдэ байһанһаа дулдыдангүй, политическэ партинуудай, олониитын худэлөөнүүдэй эхин эмхинүүдэй, комитедүүдэй болон эмхидхэлэй бусад бүридэлнүүдэй ажал ябуулгые болюулха, шэнэ иимэ бүридэлнүүдые байгуулахагүй.

Гүрэнэй эмхи зургаануудай эмхинүүдэй, предприятиудай, удаа захиргаанай болон ажалша хо... лективэй хоорондо баталагдаһан хэлсээнэй ёһоор профессиональна союзуудай эмхидхэлэй бүридэлнүүдэй ажал ябуулгые бэелүүлхэ.

2. Политическэ партинуудай, олониитын худэлөөнүүдэй ажал ябуулгада эрхэтэдэй хабаададаг гү, али хабаададагүй ушар тэдэнэй эрхэ, ямар нэгэ тушаал эзэлхэ эрхэ оруулалсан, хизаарлаха үндэһэн һуури болохо ёһогүй. РСФСР-эй Хууляар ондоо гуримай тогтоогдоогүй байһан ушарта энэ бэелүүлэгдэхэ.

Гүрэнэй алба хэжэ байгаа хүнүүд албан хэрэгэйнгээ ажал тическэ партинуудай, олониитын худэлөөнүүдэй шиидхэбэринүүд албан хэрэгтэйнь ямаршье холбоогүй байха.

Гүрэнэй алба хаагшад худэлмэриин сагай һүүлдэ, мүн гүрэнэй органуудай, эмхи зургаануудай, эмхинүүдэй болон предприятинуудай газаа тэд политическэ партинуудай, олониитын худэлөөнүүдэй ажал ябуулгада хабаадаха эрхэтэй.

Энэ Указ бэелүүлхэ үедэ сүлөө гараһан хүнүүдые ажалда оруулха талаар хэрэгтэй бухы хэмжээ ябуулганнуудые абахыень РСФСР-эй Министрнүүдэй Советдэ, РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай Министрнүүдэй Советүүдтэ, РСФСР-эй арадай депутадуудай Советүүдэй гүйсэдхэхы зургаануудта даалгаха.

3. РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет, РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай Министрнүүдэй Советүүд, арадай депутадуудай Советүүдэй гүйсэдхэхы зургаанууд тус Указ гүрэгэлэн хойшоо биелүүлхэ.

октябриин 1 болотор политическэ партинуудай, олониитын худэлөөнүүдэй органуудтай саматабтаһан нормативна актнуудые шэнээр хаража үзэхэ.

РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет энэл болзор соо РСФСР-эй газар дээрэ КПСС-эй ЦК-гай болон СССР-эй Министрнүүдэй Советэй хамтын актнуудай хүсые болюулха тухай асуудал шиидхэхэ.

4. Гүрэнэй органуудта, эмхи зургаануудта ба эмхинүүдтэ дамжуулагдадаг албан хэрэгэй документнүүд соо политическэ партинуудай, олониитын худэлөөнүүдэй гэшүүн гү, али гэшүүн бэшэ байһыень бэшэхэ, гэһэн эрилтэ табиха хэрэг хоригдоно.

5. РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет, РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай Министрнүүдэй Советүүд, арадай депутадуудай Советүүдэй гүйсэдхэхы зургаанууд тус Указ гүрэгэлэн хойшоо биелүүлхэ.

6. СССР-эй Верховно сүүдтэ, СССР-эй Конституционно хиналтын комитедтэ, СССР-эй Прокуратурада, мүн тэрэшэлэн СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ, СССР-эй Гүрэнэй аюулгүйе сахидаг комитедэй болон СССР-эй Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын зургаанууд ба частьнуудта политическэ партинуудай, олониитын худэлөөнэй эмхидхэлэй бүридэлнүүдэй ажал ябуулгые хорихо тухай СССР-эй Хуулинин проектые РСФСР-эй Конституциин 109-дэхи статьятай зохилдуулан, хуули һанамжалан оруулха үүсхэлэй гуримаар РСФСР-эй Верховно Советдэ оруулха асуудал хаража үзэхыень, РСФСР-эй Верховно Советдэ дурадхаха.

7. Энэ Указ хэблэлдэ тун хаглагдаһанайнгаа һүүлээр 14 үдэрэй үнгэрһэн хойно хү... сэндөө орохо.

РСФСР-эй Президент

Б. ЕЛЬЦИН

ШЕМУЕЙДЭЬ ХУРЯАБАЛ ШУУХЭЙ

Худеетэмидэн эгээл ...ааг...ааг хэй—үбһэ тэжээл бэлэдхэгдэ шухала кампаниин ...ко ерэбэ. Моя ажал эрхилдэг ...ай бүриад ...ой дурбан сегай эн, үеые ...

...ой ...ой ...ой

Алдарта Байгалаа аршалан хамгаалая!

ТҮГНЫН УУРХАЙ ТҮБЭГ ТАТАНХАЙ

— Амаргүй асуудал,— гээд, арадай депутадуудай Мухар-Шэбэрэй райгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо Д. Е. Кравцов абаһаар хэлэбэ.— Сагаан Нуур һууринай оршон тойронхи бузарлагдаһаар. Түгнын шулуун нүүрһэнэй уурхайн сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүд мүнөө болотор тушаагдаагүй, 1000 кубометр үйлэдбэриин угаадаһан уһан үдэр бүри сэбэрлэгдэнгүй хаягдана.

Гайтайл даа. Иимэ байдалай тогтоод байхада, энэ уурхайе саашань хүдэлгэхэ гү, али хааха гү гэһэн асуудал табигдаха ёһотой. Байгаалияа гамнангүй, алдуу хэжэ зутардагаа дабтаһаарбди. Газарай хүрьһэ хордожо, уһаяа бузарлажа һалгаһанай удаа гэнтэ мэдээ ороһондол «һэг» гэдэг, гайхалдаг, гэлылдэдэг бэшэ гүбди?

Түгнын уурхайда сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдые барилга латараа унжагайруулагдааб? Бүри 1988 ондо сүүдхын туршада 5,73 мянган кубометр уһа сэбэрлэдэг түхеэрэлгэнүүд ашаглалгада оруулагдаха ёһотой байгаа. Тэд жэлһээ жэлдэ урагшагүйдөод, мүнөөнэй байдалда тулажа ерэгдэх. Һомоюгдоһон мүнгэнэй хахадыньшье ашаглагдаагүй.

Барилга удаанаар ябуулагдахаһаа гадна проектһээ хазайралган болор юм. Райгүйэдкомой даргэдэхи байгаали хамгаалха комитедэй түрүүлэгшэ И. И. Кривогорницын сэбэрлэгдээгүй угаадаһан уһа газарта хаялгые болюулха эрилтэ табяа һэн. Тэд эрилтэнь бэелүүлэгдээгүй.

Байгаали хамгаалха республиканска комитедэй түлөөлэгшэдһөө бүридэһэн комисси шалгалта хээд, олон ажаглалтануудые хээ.

Уурхайн хүтэлбэрилэгшэд Ф. Ф. Аболтусов, А. И. Иванов, В. П. Спагин, Е. Г. Сологубов заагдаһан дутуу дундануудые усадхаха тухай актда гар табилгаһаа арсаа.

Гэхэ зуура сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүд тухай асуудал арадай депутадуудай райсоведэй сесси дээрэ харагдажа үзэгдэһэн юм. 1991 оной январиин 1 болотор барилгада ушарһан дутагдалнуудай усадхагдаагүй һаа, уурхайе хааха эрилтэ табиха гэһэн шиидхэбэри абтаа һэн. Тэд сессиин удаа ямар нэгэн хэмжээн абтана аа гү гэхэдэ, үгы. Угаадаһан адхагдаһан лэ хэбээрээ.

Байгаали хамгаалха районно бүлгэмэй түрүүлэгшэ В. Д. Викулов А. С. Щепинов орлогшотоёо суг материалнуудые бэлдэжэ, республиканска прокуратурада эльгээһэн байна. «Түгнын шулуун нүүрһэнэй уурхайн барилга гансашье Сагаан Нуур һууринай бэшэ, мүн Хүсөөтын, Никольскын, Хонхолын сельскэ Соведүүдэй, Шэтын областиин Хараузай сельскэ Соведэй харьяата газар дээрэ ажаһуудаг хүн зоной һанаае зобооно. Иимэ ехэ хохидолдо ороһон байгаали дахинаа яагаад һэргэхэ гээшэб»,— гэжэ эдэ материалнууд соонь онсо тэмдэглэгдээ.

«Сагаан Нуурай сельскэ Соведэй дэбисхэр дээрэ байгаалин хамгаалха хэмжээнүүдэй хангалтагүй бэелүүлэгдэдэг тухай» гэһэн темээр райсоведэй үшөө хоёр сесси үнгэргэгдэбэ. Гэбэшье «Түгнуйуглестрой» трестын уурхайн дирекциин эдэ бүгэдые анхаралдаа абаагүй байнаар.

Районой санэпидстанциин ахамад врач Д. Д. Замбалов иигэжэ хөөрөө һэн: «Буряадай ССР-эй байгаали хамгаалха гүрэнэй комитет Түгнын уурхайшадай промышленна угаадаһаяа Түгнэ гол руу хаяхыень хориһон байна. Гэбэшье оршон тойрон газар дорохи уһан бузарлагдаһаар. Үдэр бүри 1000 кубометр шахуу угаадаһан хаягдана бшуу.

Шэнгэн түлишын холисо энэ үлэгдэл уһан соо нормоор хараалагдаһанһаа 9 дахин, бусад хорото бодос 4 дахин ехэ гэжэ элирүүлэгдээ. Иимэ бузарлалгаһаа халдабарита үбшэн һүжэрэн таража магад шуу. Энэ талаар Сагаан Нуурта һанаа зоборитой байдал тогтонхой. Захил хэгшэд, подрядчигууд энээниие гүйсэд ойлгоногүй.

Д. Д. Замбалов тон зүб хэлэнэ. Муухай үлэгдэл уһан «Одон» совхозой полинуудта ороно. Олон-Шэбэр гэһэн үзэмжэтэ нуур хосоржо эхилээ. Хүнэй бэеын элүүртэ эдэ бүгэдын муу талаһаа нүлөөлдэгынь ойлгосотой.

Түгнын талые хосоролгоһоо хэн абархаб? Ехэ хүсэн бии гээд баталмаар. Энэмнай хадаа районой олониитэ зон болоно. «Оршон байгаали амидарха гү?» гэһэн асуудал табигдаад байна ха юм. Уурхайе хаажархиха гэхэдэ, 7000 ажаһуушад яаха гээшэб? Ажаллаха, ажаһууха хэрэгтэй. Харин хаангүй, ондоо ашаг тай арга бэдэржэ, сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдэй барилгые түргэдхэхэ шухала ха юм.

...Шулуун нүүрһэн малтан абтаһаар, хилын саана эльгээгдэнээр. Харин түрэл газарайманай баялиг үдэр бүри хоржоржо, хорото бодосоор хорлогдожо байна.

М. БОЛОНЕВ,
«Бурятстрой» нэгэдэлэй УПТК-гай хүдэлмэрилэгшэ.

СӨӨРЭМДЭ ЗАГАҺАН ОЛОН

Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой колхозчидууд 1988 ондо ооһэдынгөө сөөрэм тогтоожо, тэндээ карп загаһа үсхэбэрилхэ гэжэ шиидэһэн байгаа. Колхозой правленийн түрүүлэгшэ, Социалис Ажалай Герой А. П. Калашниковай эдэбхи үүсхэлээр колхозчидуудай һанал бодолынь жэлэй туршада хэрэг дээрээ бэелүүлэгдэһэн юм. Мүнөө энэ ажахы гурбадахи жэлээ карп загаһа үсхэбэрилжэ, яһала ехэ олзо оршо ооһэдынгөө жасада оруулдаг болонхой. Тусхайлбал, загаһа үсхэбэрилэгшэд нёдондо жэлдэ бүхыдөө 32 центнер продукци үйлэдбэрилжэ, нютагайнгаа хүн зондо, хүршэнэртөө хямда сэнгээр худалдаа һэн.

Энэ сөөрэмэй эзэн — загаһа үсхэбэрилэгшэ Дмитрий Иванович Каторгинай мэдүүлһэнэй ёноор, нёдондо жэлдэ килограмм карп загаһанай түлөө 1 тухэриг 50 мүнгэ түлэдэг һаань, харин байгша ондо бухы юумэнэй үнэ сэнгэй нэмэхэдэнь, тэрэнээ 3 тухэригтэ болгоһон байна.

Колхозой загаһашад һүүлэй жэлдэ үсхэбэрилһэн загаһанайнгаа шэгнүүрьень мүн лэ нэмэжэ шадаба. Олзоборилогдоһон томошог загаһанай шэгнүүр аяар 1,5 килограммда хүрэнэ.

Манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гарһаа) сөөрэмэй эзэн Д. И. Каторгин колхозой профкомой түрүүлэгшэ М. М. Никитин хоёр эзэжэтэ үүлэдэлгын үед.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

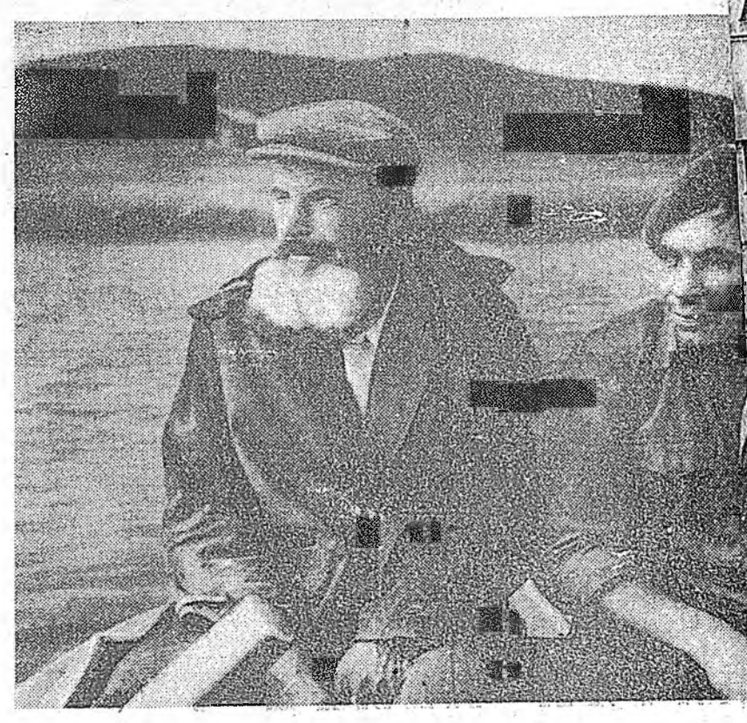

ГЭР БҮЛЫН БАГШАНАРЫЕ БЭЛДЭНЭ

Иваново хотын эрдэмтэд болон багшанарай эмхидхэһэн «Мир семьи» гэһэн ассоциаци хүүгэдые гэртэнь хумүүжүүлхэ һургуули һэргээхэ гэжэ шиидэнхэй. Областиин түб нимэ багшанарые бэлдэжэ захалаа. Тусхай бэлэдхэл гарахын тула 30-һаа дээшэ бэшэ наһатай, багшын мэргэжэлтэй (заабол дээдэ һургуули дүүргэһэн бэшэ), 2 жэл ажаллаһан дүй дүршэлтэй байха ёһотой. Иимэ бэлэдхэл гараха дуратай хүн бүхэнтэй тусгаар хөөрэлдөөн үнгэргэгдэдэг юм. Эндэ бэеэ һойнаар абажа ябаха болон хүнтэй зохидоор хөөрэлдэхэ дүрим, медицинскэ эхин туһаламжа, хүүгэдэй уншалгые хүтэлбэрилхэ методико щудалагдаха байна. Энээнһээ гадна гэр бүлэнүүдтэ практика гараха юм. Энэ талаар хэдэн бүлэтэй хэлсээн баталагданхай. Курс дүүргэгшэд нэн түрүүн бэе муутай үхибүүдтэ, мүн ямар нэгэ шалтагаар саг зуура һургуулидэ ябадаггүй хүүгэдтэ туһалха. Мүн һургуулидэ ябадаг хүүгэдтэ туһаламжа хараалагдана. Гадна хүүгэдээ һойнаар хумүүжүүлхэ дуратай түрэлхидэй класс баһа нээгдэнхэй.

ТАСС.

ХОЁР ТАЛАДА АША ТУҺАТАЙ

«Улан-Удэтрансстрой» трестэй үйлэдбэриин шэнэ подразделени һая байгуулагдаба. Энэ хадаа «Ильинкинский» совхозой ба «Прибайкалец» колхозой хубаархада бии болоһон Итанцинский» колхоз гээшэ. Эрэнхыдоо энэмнай мүнөө естын хамһабариин ажахы болонхой.

Тэхэ зуура шэнээр байгуулагдаһан колхоз һуулаар хүгжэнги ажахы мүн. Хоёр фермэтэй, гэбэшье малай һайн байрагуй, гаражгүй. Покровко, Комо һууринуудта хоёр байратай гэрнүүд баригдажа захалаа. Гаражай барилга удангүй эхилэгдэхэ.

Мүнөө зун—нажарай халуун хаһада трестын хүдэлмэришэд колхозчидуудта туһалхаар ээһэнхэй. Нинтын малда үбһэ, тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэридэ ажалхые яагаад урагшатайгаар хүгжэхэб? Жэлдээ 1 миллион түхэригэй гаргаша хээ һаа, хараалагдаһанда хүрэмөөр гэжэ эли. Покровко, Комо һууринуудта хоёр байратай гэрнүүд баригдажа захалаа. Гаражай барилга удангүй эхилэгдэхэ.

Мүнөө зун—нажарай халуун хаһада трестын хүдэлмэришэд колхозчидуудта туһалхаар ээһэнхэй. Нинтын малда үбһэ, тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадаха юм. Овощ үргүүлгэдэ эдэнэр ооһэдынгөө хубита оруулна.

«Итанцинский» колхоз трестын хамһабариин ажахы болоходоо, хоёр талада аша туһатай хэрэг эрхилэгдэнэ гэжэ мэдэрмээр.

Ажахын материально - техническэ базаа хүгжөөдэхэ, шэнэ гэр байра олоор баригдаха. Урданайхидал адли гүрэнэй захил дүүргэгдэхэ.

Т. НАГАЕВА.

ТАРЯЛШАНАЙ АЖАХЫН ҮҮРҮҮШЫН АЛХАМУУД

УҺАЛАМЖА, ГЭДХЭМЖЭ ХЭРЭГТЭЙ

Эрдэм» совхозой газар рэ оршодог Түгнэ һуурин-түрүүшын тарялшанай ажаэмхидхэгдэн байгуулагда-Энэмнай үмсын ажахы эрхэ энэ үсын тон түрүүшын тай» болоно гээшэ. ашанай ажахын газарай Андрей Васильевич Рююм. Тэрэ өөрынгөө ажа-«Ажалшан» гэһэн сохэл н нэрэ үгэбэ. нэрын онсо үүргэнь ха-32 гектар бишыхан участ-дээрээ ёһотой эзэниинь хо, тэндээ үнэн эзрэхүдэлжэ, аша үрэсэ абагэһэн удхатай. Тарялаш, сабшалан, бэлшээри та-а, Андрей Васильевича гаджа үгтөө. Зүгөөр таанай ажахын түрүүшын замдань сохэ туһаламжын тэй байһаниинь ойлгосоюм бэзэ. Эдэнь юун бо-5 гэхэдэ, хүдөө ажахын ан техникэ худалдажа дань туһаламжа, районой промсоюзай хүтэлбэри-дэй, мэргэжэлтэдэй зүгнхарал, тэдэхэмжэ хэрэгүн лэ энэ хэрэгтэ «Эрсовхозой, Түгнын сельСоведэй гүйсэдхэхэ занай зүгһөө туһаламжа хэрэгтэй болоно. Гэнэдэнэрэй анхарал доро энэ ажахы эгээл мүнөө хүндэ байдалда бүтэн үлэхэ, ядамаггүй даа хүгжэхэ гэжэ һанаг-

С. УНИЧ,
ай реформын талаар Мухар-Шэбэрэй районно комитедэй түрүүлэгшэ.

ЭНИШОН АЖАХЫ МХИДХЭЭ

нгын райрной мэхонишон Гэсэгбал нович Гэндэнов Рэгзэма аевна Рампилова нүхэрряашанай ажахы эм-

ет Октября», удаань совхозуудай хонин 1 Гэндэнэотэн гушаад худэлһэн намтартай. и харууһалхадаа, совэгоо ходол түрүүшүүдэгэд ябадаг һэн. Тэ-Ажалай Алдар Солын» дахи шатын орденоор, дэнь «Хүндэлэлэй Тэмоденоор шагнагданхай. эгшэ үбэлдөө богони соо бусааха 84 мянриг ссуда абаад, ооһэхаража байһан 504 худалдажа абаа. даа Т-25 түхэлэй хотортай, нэгэ хуушаб-3-53» түхэлэй машинаниисьше баһал ооһэмүнгөөр худалдажа айна. Совхозһоо үшөө дые абанхай. Гурбан эхэгүй сагай хугасаа эндэ тушаһан проа түлэхэ ёһотой юм. ктар бэлшээритэй, 30 абшалантай, 50 геканай газартай. Тэрээн үнөө жэлдэ шэниисэ

едэ таряашанай ажатуун хаһа ерэнхэй. ноонөө хайшалжа үбһэндөө оробо.

Г. ШОЙНЖУРОВ.

Сотниковой шубуунай фабрикын коллективэй гэшүүн бүхэн ажал дээрээ арби ууха ябадалтай эдэбхитэйгээр тэмсэдэг болонхой. Коммунистнууд, комсомолшууд, үйлэдбэриин түрүүшүүл, ажалай ветерануд, эхэнэрнүүдэй совет, дайнай ветерануудай ба пенсионернүүдэй совет хамтаран, энэ һайн һайхан хэрэгые үүсхэлэн юм. Мүн тиихэдэ архидалга болон алкоголизмтай тэмсэлэй ниитын комиссиин гэшүүд һайнаар хүдэлнэ гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тус комисси 13 хүнһөө бүридэнэ. Тэдэнэр иланганаа архи ууха дуратай хүдэлмэришэдэйнгөө хойноһоо хинан шалгадаг, ажалай ба ниитын журам хазагайруулха ябадалай ушар шалтагаалие элирүүлдэг юм. Комиссиин суглаанда шубуунай фабрикын хүтэлбэрилэгшэд, цехүүдэй партийна, комсомолой эмхинүүдэй секретарьнар, профсоюзай ба ажалай соводэй гэшүүд үригдадаг.

Комиссиин гэшүүдэй хүдэлмэрээ зүбөөр эмхидхэһэнэй, хуули буса ябадалые саг соонь элирүүлһэнэй ашаар, фабрика дээрэ ажалай ба ниитын журам эбдэхэ ушар нилээд үсөөрөө.

Һаяхан үргэдхэгдэһэн суглаан дээрэ автопаркын жолоошод Є. В. Седунов, А. И. Кучумов, А. И. Посельский гэгшэдэй ябадал шүүмжэлэгдэһэн байна. Тэдэнэр хүдэлмэриин үдэр гараж соо архидаа. Дотоодын хэрэгүүдэй таһагай участково инспектор А. С. Ивановой хориходонь, тэдэнэр дутэ нааша абаагүй. Харин Седуновынь милиционерые сохихо һэдэлгэ гаргажа, хараалай муухай үгэнүүдээр хараажа оробо. Дуудалгаар ерэнэн милиционернүүд тэрэниие Иволга тосхоной милициин таһагта абаашажа тушаагаа. Һоргтуу Седунов тэндэшье байхадаа, милициин хүдэлмэрилэгшэдые хараажа, элдэб муухай ааша гаргаба.

Суглаан дээрэ суг хүдэлдэг нүхэдьнь, мүн суглараг шад тэдэнэрэй гаргаһан хуули буса ябадалые үргэнөөр шүүмжэлжэ буруушаагаа, мүн фабрикын захиргаанай талаһаа хэмжэнүүд абтаа.

Комиссиин гэшүүд тэдэнэй гаргаһан хуулида харша ябадалые ажалша коллективэй һанамжые хараадаа абажа, С. В. Седунов, А. М. Кучумов, А. И. Посельский гэгшэдые РСФСР-эй КЗОТ-ой 7-дохи пунктын 33-дахи статьягаар ажалһаань гаргаха тухай асуудал дирекциин урда табиха, 13-дахи салин хүлһыень хаһажа, тус тустань 50-яад түхэригэй яла түлүүлхэ шиидхэбэри абтаа. Фабрикын дирекци энэ зүүршалгые хангаһан байна.

Үйлэдбэридэ хамтын, аргаар ажал эмхидхэлгын түрүү онол арга нэбтэрүүлһэнэй ашаар эндэ ажалай журам нилээд бэхижээ. Жэшээлхэдэ, дальбараануудые харууһалдаг бригадада худэлдэг А. Агафонов ажалдаа ходо гээгдэдэг, ерэдэггүй байгаа. Бригадын коллектив тэрэнэй ябадалые буруушаажа байһанаа мэдүүлбэ. Тиигэжэ бригадын совет Агафоновой хэрэгые хараажа үзэхыень хуулида харша ябадалһаа һэргылгын ба ажалай журам бэхижүүлгын комиссида дамжуулба.

Комисси суглаан дээрэ энэ хэрэгые хараажа үзөөд, ажалай журам ходо эбдэдэг дээрээнь Агафоновые доогуур салин хүлһэтэй ажалда оруулха, худэлөөгүй үдэрнүүдтэнь мүнгэ түлэхэгүй, эдэ үдэрнүүдыень эллжэтэ амаралтаһаань хорооохо гэһэн шиидхэбэри абаа.

Үшөө нэгэ жэшээ. Гурбадахи бригадын слесарь Б. Л. Бадмаев ажалай журам хазагайруулха талаар түсхай худэлмэри ходо ябуулдаг байба. Энэ хумнай баһал өөртөө адли һанал бодолтой хүнүүдые суглуулжа, фабрикын хүтэлбэрилэгшэдтэй тэмсэхэ, контрын худэлмэрилэгшэдые намнаха, тэдэннээ салин хүлһыень абажа, хоорондоо хубааха талаар ябуулгануудые ходо хэдэг байгаа. Б. Л. Бадмаев байгша оной июнь һара соо 10 хоногто ажалдаа гараагүй, гэмээ сагааруулһан ямаршье саарһа асараагүй.

Хуулида харша ябадалһаа һэргылэмжын ба ажалай журам бэхижүүлгын комиссиин шиидхэбэреэр Б. Л. Бадмаев РСФСР-эй КЗОТ-ой 4-дахи пунктын 33-дахи статьягаар ажалһаа гаргуулаа.

Мүнөө үедэ Б. Л. Бадмаев хаанашье худэлнэгүй, ойлгогдосогүй ажабайдалтай болонхой. Нүхэр Бадмаев дээдэ һургуулитай, экономист мэргэжэлтэй хүн гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Институдаа дүүргэжэ, диплом абаһаар, өөрынгөө мэргэжэлээр нэгэшье худэлөөгүй, «зэрлиг» бригадада бэлэн мүртэйгөөр олзо бэдэрээ, түймэр сарагшааршье худэлөөд үзөө, тэд хаанашье удаан тогтоогүй.

Юундэ иимэ хүнүүдые дээдэ һургуулинуудта абажа, гүрэнэй мүнгэ һалгаадаг юм гэжэ гайхамаар.

Фабрикын архидалга болон алкоголизмтай тэмсэлэй комиссиин абаһан шиидхэбэринүүд олоной харахаар газарта үлгэдэдэг. Тэрэнэй шиидхэбэринүүдтэй, протоколтой фабрикын дирекци, партийна, профсоюзай, комсомолой комитедүүд дүтөөр танилсадаг. Ажалша коллективүүдтэ түрүү һүүр олгохо, мүнгэн шан барюулха, 13-дахи салин хүлһэ, байрын гэр үгэхэ гэхэ мэтэ асуудалнуудые баслуулхэдээ, тус комиссиин шиидхэбэринүүд хараада абтадаг.

Үйлэдбэриин түрүүшүүл, коммунистнууд, ажалай ба дайнай ветерануд хумүүжүүлгын худэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадаха.

Тиихэдэ СССР-эй Науконуудай академиин Сибириин отделениин Буряадай Эрдэмэй түбэй эрдэмтэд, «Знание» бүлгэмэй элидхэлшэд, шубуунай фабрикын ахамад мэргэжэлтэд А. А. Хмелев, ветеринарна врач Е. Б. Трофимова, санитарна вран В. Д. Дымбрылов, профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ В. В. Смолин гэгшэд фабрикын худэлмэрилэгшэдэй урда ходо элидхэл хэдэг, уулзалгануудые үнгэргэдэг.

Фабрикын юридическэ албан худэлмэришэдтэй болон алба хаагшадтай үдэр бүри уулзалга эмхидхажэ, тэдэнэй худэлмэриин, эрхын, ажабайдалай, байрын, пенсиин талаар табиһан асуудалнуудта зүб харюу үгэхые оролдодог байха юм.

Мүнөө фабрика дээрэ ажалай болон ажаһууделай эрхэ байдалай асуудалнууд яһала һайнаар шиидхэгдэнхэй. Тиимэһээ эндэ хүнэй гурим ба журам эбдэхэ ушар шалтагаануд үгы гэхэдэ болохо. Үйлэдбэриимнай хүсэд оньһожоруулагданхай, бүхы цохүүд өөрын душтай, хүн зоной хэрэглэмжэ ханганлгын гэрнүүд бии, ниитын эдээ хоолой столово худэлнэ. Энэ фабрикада худэлдэг бүхы 800 хүн үдэртее 2 тухэригтэ түлөөһэгүйгөөр эдэлнэ. Тэдэнэй салин хүлһэн дээрэ 132 тухэриг нэмэлтэ түлбэри үгтэдэг. Тиихэдэ эндэхи худэлмэришэдэй мэгаэзнда үгэгдэн сэнтэй мяхан, үндэгэн худалдагдана. Мүн фабрика өөрын гахайн фермэтэй, худэлмэришэдтөө поршоонхонуудые худалдажа, тэжээлээрнь хангаг. Халюутын совхозэ фабрикада дамжуулагданхай. Энэ ажахыда эбэртэ бодо мал харуулагдадаг, тэдэнэй 150 гаран толгойнь һаамхай үнээд, 350 толгой малынь шахан тарганууладаг байна. Намар болоходо, фабрикын худэлмэришэн бүхэндэ 50—50 килограмм мяхан хүнгэн сэнтэйгээр худалдагдаха.

Фабрика Котокель нуур дээрэ аяншалгын өөрын баазатай. Эндэ фабрикын худэлмэришэд, алба хаагшад амаралтынгаа үдэрнүүдые үнгэргэдэг заншалтай болонхой. Мүн тиихэдэ Халюута мүрэн дээрэ гоё профилактори мүнөөнэй эрилтэн ёноор бариха түсэб зохёогдонхой.

Иимэ һайн һайхан эрхэ байдалда худэлжэ байһан худэлмэришэдтэ хуули эбдэхэ, ниитын, ажалай гурим ба журам хазагайруулха шалтагаан огто үгыл даа. Гэбэшье эндэ арби-далга болон алкоголизмтай, худэлмэриин журам эбдэлгэтэй эбсэшэгүй тэмсэл үргэлжэлһөөр.

А. ХАМАГАНОВ,
Сотниковой шубуунай фабрикын юрисконсульт.

ЭРХИМ ЭРХЭ БАЙДАЛТАЙ

Мүнөө гурим журамай муудаһан, эб эмхиин алдагдаһан үедэ үйлэдбэриин үрэ дүнгүүд доошолхол ёһоороо доошолоо. Һая наашадаашье ажал хэрэгнай һайжархаяа болёо гэжэ олохон хүнүүд хэлэдэг.

Нэгэ талаараа тэрэнь зүйтэйшье шэнги. Жэшээнь, республикын ажахынуудта һүүлэй үедэ һу һаалиин хаа хаанагүй ехээр доошолһониие абаад үзээе. Үнеэдэйнгээ һу шэмые бага болгоогүй фермэ, комплекс үсөөн ха юм.

Үнэн дээрээ сагаан эдээ үйлэдбэрилгые иигэжэ ехээр доошонь унагааха, хүн зониие һу тарагаар таһалдуулха онсо шалтагаан байгаагүй. Үхэр малнай, хүдэлжэ байһан хүнүүднай, байра байдалнай хуу ондоо болошоогүй. Үнөөхил зандаа.

Минии һанахада, эдэ бүгэдын гол шалтагаан ооһэдһөөмнай эхитэй, ажал хэрэгтээ ямараар хандаһанһаамнай сэхэ дулдыдана.

Манай Ягоднын һу һаалиин комплекс ажалайнгаа үрэ дүнгүүдээр урда жэлнүүдтэ район, республика соо тиимэшье түрүү бэшэ, дундуур эзэгэдэ ябадаг, түсэб, даабаряа яһала дүүргэдэг байгаа.

Харин нёдондо бусад фермэ, комплекснуудай гэдэргээ алхам хэхэдэнь, манайхин багашагшье һаань, урагшаа дабшалта хээ гэжэ хэлэхээр. Тусхайлбал, комплексын коллектив үнгэрһэн жэлдэ үнөөн бүриһөө 2300 килограмм һу һааха даабаритай һаа, тэрэнээ 2483 килограммда хүргэжэ, сагаан эдээ үйлэдбэрилхэ жэлэй даабариие 559 центнерээр үлүүлээ һэн.

Энэ багахан амжалтамнай коллективтэ жэгүүр дали боложо үгөө, һаалишад, малшадай үрмашал, хүсэл зориг ые бадаруулаа гэжэ хэлэхээр. Манда ондоо хэншье ажалай һайн эрхэ байдал бии болгожо үгөөгүй, үлүү ехэ үбһэ тэжээлээр хангаагүй. Имагтал бидэ тохёолдоһон байдалые сэдьхэлээрээ, ухаагаараа ойлгожо, хариоусалга ехэтэйгээр, оролдосотойгоор хүдэлөөбди.

Комплексдо гол түлэб дүй дүршэл ехэтэй һаалишад хүдэлдэг, залуушуулшье бии. Эндэ коллективэй ёһотойл удамаршад, урагшаа һанаатайшуул тухай хэлэнгүй аргагүй. Тусхайлбал, Мария Александровна Атаскевич, Тамара Ивановна Панашеева болон хэдэн нүхэд гансашье ооһэдөө охэ һу һаадаг бэшэ, нүхэдөө дахуулжа ябадаг хүнүүд юм.

Манай комплексдо 400 үнеэд байлгагдана. Нэгэ газарта иимэ олон мал байлгаха гээшэ нилээд бэрхэтэй. Эдэ олон малые хаана адуулхабши. Бэлшээри яашье хүртэдэггүй. Тиимэнээ үнеэдээ 3-4 бүлэг болгожо таһалаад адуулха баатай болонобди. Иимэ комплексын малые үбһэ тэжээлээр хангаханшье хэсүү.

Иигээд ерэхэдэ, нэгэ газарта, иланганаа бэлшээри муутай газарта һу һаалиин иимэ томо комплекс тухеэрһэнэй хэрэггүй байгаа гэжэ ажабайдал харуулна. Теэд тэрэ үедэ ноёд һайд айхабтар томо байра байдал тухеэржэ, бүхэли комплекс эмхидхэхэдэмнай, һу һаали зүндээ булаг шэнги бурьяласа абтаха, хүнүүд ямар нэгэ фабрика, завод соо худэлһэн шэнгеэр ажаллаха гэжэ гоёор һанаһан байгаа бээ.

Үнэн дээрээ, тиимэ бэлэн юумэн хаана байха һэм. Мүнөө болоходо, бидэл малшад зобоно ха юмбибди. Хайшан гэхэбши, арга хургыень оложо, ажаллахал хэрэгтэй. Комплекс хэрэггүй гээд, байра байдалыень задалжа хаяхагүй ха юмши.

Тобшолон хэлэхэдэ, энэ тохёолдоһон эрхэ байдалда онол оншыень оложо, ашаг үрэтэйгөөр, амжалтатайгаар худэлхэ арга бэдэрнэбди. Урдань эндэ һаалишан бүхэндэ 50 үнеэд, гүнжад даалгагдадаг байгаа. Мүртэй оньһожоруулгагүй комплексдо нэгэ хүндэ иимэ олон мал даалгахада, үнеэд, ёһоор харуулһалагдадаггүй, һайнаар һаагдадаггүй байгаа бшуу. Тиимэнээ һаалишан бүхэндэ 25 үнеэдые даалгаабди. Тиихэдээ ажалайнь түлөөһые баг болгоогүй, һу һаали дээшэлүүлһэнэйнь түлөө һайнаар урмашуулдаг болообди. Һаалишадые һэлгэжэ амаруулха хүнүүдые табяабди. Мүн бусадшье хэмжээ ябуулганууд бэлүүлэгдээ.

Үнгэрэгшэ үбэлдөө туйлаһаа зунай бэлшээриин үедэ үшөө дээшэлүүлхэ гэжэ оролдой академиин Сибириин отделениин Буряадай Эрдэмэй түбэй эрдэмтэд, «Знание» бүлгэмэй элидхэлшэд, шубуунай фабрикын ахамад мэргэжэлтэд А. А. Хмелев, ветеринарна врач Е. Б. Трофимова, санитарна вран В. Д. Дымбрылов, профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ В. В. Смолин гэгшэд дүүргэжэ, диплом абаһаар, өөрынгөө мэргэжэлээр нэгэшье худэлөөгүй, «зэрлиг» бригадада бэлэн мүртэйгөөр олзо бэдэрээ, түймэр сарагшааршье худэлөөд үзөө, теэд хаанашье удаан тогтоогүй.

Юундэ иимэ хүнүүдые дээдэ һургуулинуудта абажа, гүрэнэй мүнгэ һалгаадаг юм гэжэ гайхамаар.

Фабрикын архидалга болон алкоголизмтай тэмсэлэй комиссиин абаһан шиидхэбэринүүд олоной харахаар газарта үлгэдэдэг. Тэрэнэй шиидхэбэринүүдтэй, протоколтой фабрикын дирекци, партийна, профсоюзай, комсомолой комитедүүд дүтөөр танилсадаг. Ажалша коллективүүдтэ түрүү һүүр олгохо, мүнгэн шан барюулха, 13-дахи салин хүлһэ, байрын гэр үгэхэ гэхэ мэтэ асуудалнуудые баслуулхэдээ, тус комиссиин шиидхэбэринүүд хараада абтадаг.

Үйлэдбэриин түрүүшүүл, коммунистнууд, ажалай ба дайнай ветерануд хумүүжүүлгын худэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадаха.

Тиихэдэ СССР-эй Науконуудай

. Шагдаровай „Буряад хэлэнэй саашанхи хүгжэлтэ тухай“ статьяе зүбшэн хэлсэнэбди

ІТАДАА ГАМНАХА ЁЊОТОЙБДИ

дэ түрэл буряад хүгжэлтын асуу-ой анхарал татаа-лаар янза бүрийн хэлэгдэжэ байна. Доржиев, Радрдэмэй доктор оржиев гэхэ мэ-нуудые оруулн монгол хэлээ ойбди: 2. Мүнөө-Монголой литеүүдтэ буряад литаеэ дүтэлүүлэе»; нголнуудтаяа дуаһа үзэгөө «с» хэ ёһотойбди».

эй эрдэмэй докгдоровай «Буряад анхи хүгжэлтэ тутьягай үндэһөөр н газетын хуудаһ асуудалаар ардхэгдэнхэй. Статүгэсхэлдэ Л. Д. арэ хэлэгдэнэн hадэмжээд, иигэжэ Тон буряад үндэурижаһан литераохоло харайхагүй «Олон нүхэдэй үзэгөө «С» үзэгөө гэнэн дурадхитэй, научна үндэнь научна талаадаһэ баримтатай дна»; «сүргүүляас, дээрэтэхэ» гэхэ

ahan асуудалнууд хоноор тогтохо hа-

буряадууд, уг гармонгол угсаатанда ажэ мэдээжэ. Хэлмонгол хэлэнүүдтэ мүнөө үедэ буряад ерэ дааһан монгол нэгэниинь болоно. хэлэнүүдэй фонематика, лексико-сефографийнь адлиүдэй бүридэлтэй (а, о, у, ү, ө, и дж-ж, дз-з ц-с, ч-ш бии). Гадна фоүйлнүүдынь (абаасоохи хубилалтаНэрлэбэл, аялгадал-гэжэ фонетичеби (эрэ, эмэ аялгаүгэ соо үгүүлэгдэдэ хэлэнүүдэй фоносистемынь адли ба дурсэ бии болнуудые фонемэ гэонемэнүүдэй тоо, тэболгохо фонолоанарнуудэ адли. Жэаялганай фонемэгэн-улаан, хашалган үдые хатуу-зөөлэн болгодог фонологилнүүд адли юм (ула лэн—үүлэн, хурган—ан—альбан). Абаа(фонемэнүүдэй) бэе эргэлхэ онсо илгаа

хэлэнүүдэй морфобайгуулалга мүн баМорфологическа байраа агглютинативна хэордог (үгын хубилэ үгын бии болохоолте, суффикс үгын үнүвида сахэ нэмэгдэмарай—малда; мал—малнууд). Эдэ хэлэхэлэгын хубинууд лексико-семантическа, гическа, синтаксичеаа адли, алдирхуу разай, нэрэ хэлэглэгын хузахэ зохилдол, падеждли.

хэлэнүүдэй лексикэдэ нүүд ехэ олон. Иланаалда хэбаатай үгэ үгэнүүдэй үндэһэн суффиксүдыньшье байдаг. Жэшээлхэдэ, хэлэндэ даатгал гэжэ Энэнь дааха гажэ үгэ-онь. (даатгалда, даатгалдоор: «Вы застрахоэдэ хэлэнүүдэй лекадли холбоо паарна, үгэнүүд бии.

ГА монгол угсаатанай орбан хоёрдохи зуун эхилэдэ, нэгэ бэшэмэл хүушан монгол хэлэан гажэ мэдээжэ. Монүүлаа. нэгэ үндэһэтэй, йна. балтай гажэ дээрэ хэлэгюумэн гэршэлнэ.

УРААРЛ. Бүбшье түрэлхи буряад Крол монгол хэлэнүүдтэй олон сүрүү гарбалтойшье, адлишье хүрэ онсо илгаатай. дэхиндэрэ бэоэ дааһан, амяаонгол хэлэн болоно. ахиратоо хэлэнэй нютаг хэлэн, ынгөө уһалхан бэшэ).

ань буряадууд үндэһэ (народность) тогтоожо, өөрын буряад хэлэтэй болоһон гээшэ. Энэ үндэнэ яһатаниие хори, эхирэд, хонгоодор, булгадууд бии болгоо (цонгоол, сартуулнууд тэрэ үедэ хабаадалсаагүй). Мүнөө нютаг хэлэнүүд булта щахуу адлирхуу байдаг. Профессор Г. Д. Санжеевэй һаналаар, 96 процентнь буряад хэлэндэ адли, булта буряадуудта ойлгосотой. Энэнь зүб. Совет үедэ буряадууд наци боложо, национальна буряад хэлэтэй болоо. Гадна энэ национальна хэлэнэй саашадаа хүгжэһэн дээдэ шатань, мүлигдэһэн хэлэниинь мүн баһа совет үедэ тогтоогдоһон литературна хэлэн болоно. Литературна буряад хэлэмнай, мүнөө өөрын дүүргэхэ үүргэтэй, тогтомол гуримтай (нормонуудтай) болонхой, (фонетическэ гү, али орфоэпическэ, грамматическа, лексико-семантическа, орфографическа, стилистическэ нормонуудтай).

Түрэлхи буряад хэлэнэймнай фонетикэ, грамматика, лексикэ, орфографи бэшэ, монгол хэлэнүүдһээ ондоо онсо илгаатай гээшэ. Жэшээлбэл, түрэлхи хэлэнэймнай фонетикэдэ буряад абяанууд, фонемэнүүд бии (ж. з, һ; эдэнэй орондо монгол хэлэндэ дж, дз, с фонемэнүүд бии). Түрэлхи хэлэнэймнай грамматикада мүн баһа онсо илгаанууд бии. Жэшээлхэдэ, морфологидо, нэрэ хэлэлгын хубинуудай зохилдолдо, падежнүүдтэ, глаголдо хэлэлгын частицанууд бии: ошоноб, ошонош, ошонобди, ошонод (монгол хэлэндэ очно).

Буряад хэлэмнай бэшэ монгол хэлэнүүдтэ үгы, олон буряад үгэнүүдтэй, бүхыдөө өөрын тусхай лексико-семантическа ёһо гуримтай гээшэ. Түрэлхи хэлэнэйнгээ онсо илгаае гамнаха, саашадань хүгжөөхэ гээшэ манай буряадуудай нангин хэрэг лэ.

3. ҮГЭ БУЛЯАЛДААНДА хабаадагшад хуушан монгол хэлээ һэргээхэ гэһэн һанамжэ оруулна. Энээниие би дэмжэхэ байнаб. Энэ хэлэмнай үнинэй түүхэтэй, бүхы монгол угсаатанай арадуудые үнэхөөрөөшье нэгэдхэжэ байһан хэлэн юм. Өөрынгөө хүгжэлтэдэ гурбан үе шата гараһан гээшэ. Тиигэбэшье монгол угсаата зоной соёлой эрилтэнүүдые хангажа шадаһан хэлэн мүн. Энэ хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн хэды олон зохёолнууд бииб даа. Түрэлхи литературна хэлэнэймнай үндэһэ һуури болоно, энэ хэлэн 1931 он болотор байнан гээшэ.

Энэ хэлые бидэ иимэ шалтагаанһаа орхиһон байнабди: 1) энэ хэлэндэ буряад хэлэндэ үгы абяанууд, тэдэниие тэмдэглэһэн үзэгүүд бии байгаа (дж, дз, ч, ц); буряад абяануудые тэмдэглэһэн үзэгүүд үгы (жэшээлхэдэ h абяан); 2) бэшэгэйнь дүримүүд хуушан, буряад хэлэндэ таарахагүй байһан юм. Үзэгүүдынь олон, нэгэ үзэг гурбан янзаар бэшэгдэхэ (үгын эхиндэ, дунда, һүүлдэ), ондо ондоо абяанууд нэгэ үзэгөөр бэшэгдэдэг (дз, дж, й, т. д. гэхэ мэтэ). Энэнь уншахада худхаляа юумэ гаргадаг байгаа; 3) энэ хэлэндэ үгэнүүдэй хуушан дүрсэнүүд ушардаг. Үнэхөөрөөшье, энэ хэлэн дээрэ бидэ (бэшэшье монголнууд) хэлэдэггүйбди, миин лэ бэшэгдэдэг, оршуулдаг байһан юмди. Буряадай аман хэлэндэ таарадаггүй байгаа. Жэшээлхэдэ, чилагун, улаган гэжэ бэшэдэг байгаабди (буряад аман хэлэндэ шулуун, улаан).

Минии һанахада, энэ хэлые иигэжэ һэргээхэ ёһотойбди: 1) дунда, дээдэ һүргуулинуудта үзэхэ; 2) энэ хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн зохёолнуудые дурадайшуул уншажа, оршуулжа шадаха; 3) энэ хэлэнэй лексикэ соohоо таараха, ойлгосотой хэлэнэймнай лексикэ баяжуулха үгэнүүдые абаха; 4) үгэ бүляалдаанда хабаадагшадай буряад хэлээ монгол хэлэндэ дүтэлүүлхэ гэһэн һанамжа оронхой. Бидэ монгол хэлэтэй урдань яһала холбостой байһан гээшэ бээзбди даа. Энэ хэлэнһээ олон үгэнүүд түрэлхи хэлэнэймнай лексикэдэ оронхой. Жэшээлхэдэ: нам, юютан, жолоошо, дарга, үйлэшэлхэ, хубисхал гэхэ мэтэ. Түрэлхи хэлэнэймнай лексикэ баяжуулха, ойлгосотой, тааламжатай үгэнүүдые энэ хэлэнһээ абалсаха ёһотойбди.

5. ҮГЭ БУЛЯАЛДААНДА хабаадагша зарим нүхэд «һ» үзэгөө «с» үзэгөөр һэлгүүлэе гэһэн дурадхал зүб зүйтэй, научна үндэнэтэй, «энэнь научна талаараа үндэнэ баримтатай» гэжэ бэшэнэ.

Минии һанахада, энэ асуудал научна талаһаа үндэнэгүй, теоретическэ, лингвистическэ талаһаа баримтагүй, буруу табигданхай. **Нэгэдэхэеэр,** үндэнэн буряад хэлэмнай оёрын онсо, үнинэй тогтомол фонетическэ, грамматическа, лексико-семантическа (удхын), орфографическа гурим байгуулгатай гээшэ. Түрэлхи хэлэмнай өөрын тогтомол фонемын (абяануудай) бүридэлтэй, ёһо гуримтай. Тэрэнэй нэгэ онсо илгаань «һ» абяамнай болоно. Энэ абяан буряад хэлэндэ хүсэд, дүүрэн шиидхэгдээгүй. Юундэб гэхэдэ, энээниие буряад, монгол хэлэнүүдэй ганса фонетическэ материал дээрэ шиидхэхээр бэшэ. Энэ буряад хэлэнэйнгээ онсо илгаае эбдэхэ, хубилгаха гэһэн ябадал бүрүү. **Хоёрдохёор,** үгэ бүхэн өөрын тогтомол абяануудай бүридэлтэй байдаг. Тиимэһээ абяануудые һууряарнь һэлгэжэ (жэшээлхэдэ: гар, гэмэрые -грэ-рэг-эгр), ондоо абяа оруулжа болохогүй. Тиигээ болболнай, үгын удха, үгэмнай эбдэрхэ болоно. Үшөө жэшээ: «һүүй» гэһэн междомети «С» абяагаар һэлгэхэдээ, «сүүй» гэхэ болонобди. **Гурбадахяар,** монгол хэлэндэ дүтэлхын түлада юундэ ганса «с» абяаень абаха болоно гэзэшэбибди? Тиигээ һаа, монгол хэлэнэй бүхы фонемэнүүдыень (абяануудыень) һэлгэхэ баатай болохобди. Нэрлэбэл: с, дж, дз, ц. ч (һ, ж, з, с, ш ондо): сам—һам, джаргал—жаргал, дзам—зам, цэцэг—сэсэг, чоно—шоно; **дүрбэдэхеэр,** үгэ буляалдаанда хабаадагшаднай имагтал «һ» үзэгэй орондо «с» үзэг табиха тухай хэлэнэ. Эндэ ганса үзэг тухай хөөрэлдөөн болоно гээшэ. «һ», «с» абяанууд тухай нэгэшье үгэ үгы. Бидэ аман хэлэндээ абяануудые (үзэг бэшэг дээрэ бэшэнэбди) үгүүлнэбди. Магад, тэдэнэр, ганса бэшэмэл хэлэндээ «һ» үзэгэй орондо «с» үзэг бэшээд, аман хэлэндээ «һ» абяагаа (үзэг бэшэ) орхихоёо һанана гү? Иимэ алгасаан аман ба бэшэмэл хэлэн хоёрой хорондо байжа болохо юм гү? Радио, телевиденеэр «с» үгүүлээд, бэшэг дээрээ «һ» үзэг бэшэхэ гүбди? Энээниие тодоруулха ёһотой. «һ» үзэгөө («һ» абяагаа) «һэлгэн» болоёл даа. Эндэ ганса «һ» үзэгэй (абяанай) хэрэг бэшэ болохо. Энээнһээ боложо, буряад хэлэнэйнгээ бүхы ёһо гуримаарнь иимэ хубилалтануудые оруулха болохобди: 1) фонемын (абяануудай) бүридэлдэ: нэгэ абяае нүгөө абяагаар һэлгэжэ, нэгэ абяагаа абяанай бүридэлөө хаяха болонобди; 2) морфологидо: үгын бүридэл (үндэнэн, һуури, суффикс) ба залгалтада хубилалта оруулха: тоһоннһоо—тосоноос (үндэнэн, залгалтада), ерээ һаа (ерээсаа), үтаһые (үтасые); 3) орфографида: «һ» үзэгэй орондо «с» үзэг бэшэхэ дурим шэнээр зохёохо; 4) орфоэпидэ (үгүүлгэ): «һ» абяанай орондо «с» абяа аман хэлэндээ үгүүлхэ дурим зохёохо болонобди; 5) лексико-семантическа системдэ: «һ» абяагаа «с» абяагаар үгүүлхэдэмнай, искусственна омонимууд бии болохо. Омонимууд гээшэ түшаан болоходо дүрсөөрөө адли байһан үгэнүүд (буруу—тугал, буруу—алдуу), тиимэһээ искусственнаар зохёогдодоггүй. Жэшээнүүдые хаража үзэе; һула—сула I: сула хоолой; сула II: сула (томо) бэетэй; һаахар—саахар I: саахар хүн. Саахар II; рафинад—саахар; эһэхэ—эсэхэ I: эсээд ябаха; эсэхэ II: ажалдаа эсэхэ, һэгээн-сэгээн: Сэгээ I: сэгээ ороно; Сэгээн II: сэгээ ууха; һэн—сэн: ерээсэн. Сэн II: хэды сэнтэйб? Һээр—сээр: Сээр I: сээр шааха; Сээр II:—сээртэй юумэ. **Тебдадахяар,** олонхи буряадуудынай «һ» абяа үгүүлнэ. «С» абяае, «һын» орондо Иволгын, Түнхэнэй аймагуудай буряадууд нэгэ үгэдэ үгүүлдэг: сүү (һүн). Олонхи буряадуудынай мэндэшэлхэдээ, «сайн» гэдэг боложо байна. Олонхи буряадуудынай (монгоол, сартуул хэлэтэйщүүлһээ бэшэнь) «һ» үгүүлдэг, «с»-дэ хэдьше хашаашһаатнай, эдэ олонхи буряадуудынай ороод үгэхэгүй. **Зургаадахяар,** үгэнүүдээ «с»-дэ оруулжа эбдэхэдэмнай, ойлгосогүй болохо. Тиимэһээ бодото дээрээ бэелүүлэгдэхэгүй. Жэшээнүүдые хараад үзээ: Аһаал — Аасаал һабир-шэбир — Сабир-шэбир; һайзгай—сайзгай; һайрхаха — сайрхаха; һиинаганаха—сиинаганаха; һиихэ—сиихэ; һойхо—сойхо; һэтэ—сэтэ; һэхэрхэ—сэхэрхэ; аһан (шадал)—асан; баһаха—басаха; хаһа—хаса; хиһуур—хисүүр, хэһэхэ—хэсэхэ; һобой—собой; эһэн—эсэн. **Долордохёор,** бидэ «һ» абяагаа «с» абяагаар үгүүлхэдээ, монгол хэлэндээ дүтэлхэгүй, зарим ушартаа холодожо магадбди. Тиимэһээ үгэнүүднай буряадшье бэшэ, монголшье бэшэ, забһарай болохо. Жэшээнүүдые хараябди: һудал—судал (монголоор судас), боһоохо—босохо (монголоор босохо гэһэн үгэ ондоо удхатай: хүл дээрээ босохо), саһан—сасан (монголоор сац); хюһаха—хюсаха (монголоор хусах), мойһон—мойсон (монголоор мойл), һүни—сүни (монголоор шөнэ): мүльһэн—мүлисэн (монголоор мөс) гэхэ мэтэ.

6. БУРЯАД литературна хэлэнэй саашанхи хүгжэлтэ мүнөө үедэ шулахын шухала асуудал боложо байна. Хэнэйшье мэдэхээр, хори нютаг хэлэмнай ехэ баян хэлэн, бүхы буряад хэлэнэймнай онсо илгаа бэе дээрээ алдангүй абажа ябаһан хэлэн гээшэ. Энэ хэлые үндэһэ һуури болгожо абахадамнай, литературна хэлэмнай зүб харгы замдаа ороо гахэдэ болохо. Литературна хэлэнэймнай тогтоолго, хүгжэлтэдэ хори нютаг хэлэмнай аргагүй ехэ үүргэ саг соогоо дүүргээ гээшэ. Теэд хори хэлэмнай бүхы буряад нациин хэлэн бэшэ, хубинь гээшэ. Тиимэһээ мүнөө үедэ литературна хэлэнэйнгээ үндэһэ һуурие үргэдхэхэ, бүхы нациингаа хэлэ абалсаха ёһотой болонобди. Эндэ нютаг хэлэнүүднай баялигынь болохо зэргэтэй. Нютаг хэлэнүүдһээ нэн түрүүн лексическэ баялигынь абаха гэжэ һанагдана. Морфологиһоошье абамаар, жэшээлхэдэ, харуу, хэрүүр, барюур гэһэн үгэнүүд нютаг хэлэнүүдэмнай бэшэндэ ойлгосогүй байха. Нютаг хэлэнүүдэй фонетикэ, морфологидо харилсахада ойлгодохогүй, һаалта болохо юумэн хомор (яргал—жаргал, тасяа-тахла), хадайн орой (хедын орой) гэхэ мэтэ.

Нэн түрүүн литературна хэлэнэйнгээ лексикэдэ үгы ойлгосонуудые нэрлэһэн үгэнүүдые абаха: 1) Байгал-Хударын загаһа барилгада хамаатай үгэнүүд; 2) Түнхэн—Захаамин—Ахын нютагай һарлаг үхэртэ хамаатай үгэнүүд; 3) Агын нютаг хэлэнэй һээы гэртэ хамаатай үгэнүүд; 4) нютаг хэлэнүүдтэ бии ан гүрөөл, шубуудай, үргамалнуудай гэхэ мэтэ нэрэнүүд (Түнхэн, Баргажан, Захаамин, Зэдэ гэхэ мэтэ). 5) Литературна хэлэндэ (хори нютаг хэлэндэ) бии ород үгэнүүдтэй хамта синонимууд (адли удхатай үгэнүүд) болгожо, нютаг хэлэнүүдһээ ойлгосотой үгэнүүдыень абаха: поол—оёор, потолоог—үһээ, углуу—булан, шожоолхо—эмээлхэй, оглёобо—шэргүүбшэ гэхэ мэтэ. 6) Нютаг хэлэнүүдэй лексикэ соohоо ойлгосотой, таараха үгэнүүдые олоор абаха. Хэнэйшье мэдэхээр, һаа болотор хори нютаг хэлэнэй бэшэ үгэнүүдые ехээр абадаггүй шахуу байгаабди. Түнхэн нютагай хэлэнэй таабай (төө, баабай гэжэ хоёр үгэ нилэжэ, таабай болоо), теэбии (төө, иибии гэжэ хоёр үгэ нилэжэ, теэбии болоо), гэжэ хоёр үгэ бүхы буряадуудта ойлгосотой, мэдээжэ болонхой. Иимэрхүү үгэнүүдээр литературна хэлэнэйнгээ синонимуудые олошоруулха, баяжуулха ёһотойбди. Нютаг хэлэнүүдэй лексикэһээ үгэнүүдые ба тэдэнэй дүрсэнүүдые (жэшээлхэдэ: нэжээд, хошоод — литературна хэлэндэ нэгэ-нэгээр, хоёр-хоёроор) литературна хэлэндэ оруулалгада уран зохёолшод ехэнхи үүргэ дүүргэхэ ёһотой гэжэ һанагдана; 7) нютаг хэлэнүүдэй лексикэ фразеологизмуудые (холбоо үгэнүүдые) паарна, сложно гэхэ мэтэ үгэнүүдые абаха.

Статьягайнгаа түгэсхэлдэ иигэжэ хэлэхэ һанаатайб: түрэлхи хэлээ бултадаа гамная, хүгжүүлэе, бү эбдээ!

Э. РАДНАЕВ,
хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор.

Улаан-Удэ.

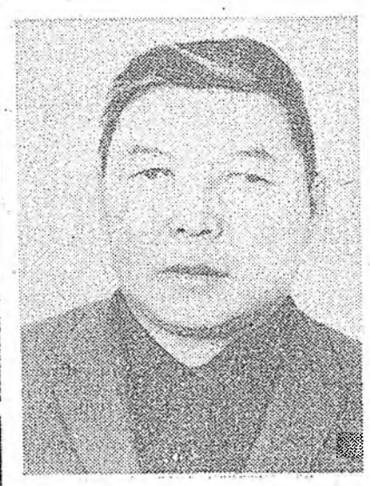

Зураглал

ЗАЛУУГАЙНГАА СОГ ЗАЛИТАЙ ЗАНДАА ЯБЫТ

Бага балшар наһанай дурасхаалнууд хүнэй ухаан бодолдо мартагдашагүйгөөр хадуургажа, наһан соо үлэшэдэг гэгээ. Тэздшье хүн табисуурганай иимэдэ яахабши. Нютагайнгаа аха захатанай дундаһаа Бата Цыренжапович Цыренжапов тухай би ходо һанажа ябадагби.

Тиигээд лэ табяад гаран он руу гэдэргээ алхам хэел даа. Би Хяагтын буряад дунда һургуулида һуража байһанаа, нютагтаа дунда һургуулиин бии боложо захалхада, эжы, абыгнаа үгэ дуулажа, Шэбэртэдээ үлэхэ баатай болоо һэм. Юуб гэхэдэ, наһатай болоһон абын бэе доройтожо, түлеэгээ асарха хүмнай гэртэмнай үгы болоһон байгаа. Тэрэ үедэ морёор ойһоо түлеэ шэрэдэгээ яажа мартажа болохоб?

Залуу наһанай багшанар соо эгээн эдэбхи үүсхэлтэйнь Бата Цыренжаповичи байхаараал байгаа һэн ха. Дунда зэргын бата бэетэй, шамайе бага гэжэ голонгүй, бодоһон бодолыеш мэдэжэ абахаяа хөөрэлдэдэг, уташалуулан татажа, шанга шангаар дуугарха дуратай багшамнай тиихэдэ физкультура заадаг һэн.

Би аха нүхэртээ бүри дүтэ танилсаха, наһанаһан бариһанаа нюултагүй хөөрэлдэхэ аргатай байһандаа олзуурхадаг байгааб. Ушарынь гэхэдэ, Бата Цыренжапович гуурһанайнгаа хурсые туршажа үзэдэг байгаа бшуу. Нютагайхидай мэдэһээ, Шэбэртын олон тоото хүбүүд зохёол бэшэдэг, зураглал, статьянуудые газетэдэ хэблүүлдэг, бэшэһэн гар бэшэгүүдээ хоорондоо гам хайрагүй шүүмжэлэлсэдэг, һайниинь һайн гэдэг байһан юм һэн.

Нэгэтэ Бата Цыренжаповичи зузаахан тетрадь намда барюулжа, «Уншажа үзэл даа. Шүдэ гараха юумэ хээ гүб, али юуншье бэшэ юумэ хэжэ зобоо гүб»,— гээд, намда һарбайгаа бэлэй. Юһэдэхидэ һурадаг, нэгэ-хоёр шүлэг газетэдэ хэблүүлһэн би халта маргаад абаа аабзааб. Тэрэ үедэ багшанараа болзоргүй хүндэлдэг, үйлсэдэ үбэл дунда уулзахадаа, малгайгаа абажа мэндэшэлдэг, үе сагайнгаа баһал һонинтой һурагшад ябаа бшуубди даа. Хүндэтэ багшынгаа бэшэһэн расхаа уншажа, үгэ хэлэнэйнь баянда, ажабайдал гүнзэгыгөөр мэдэхэ байһандань баясагдаа һэн. Юундэб даа, Бата Цыренжаповичи сеашадаа зохёол бэшэлгээр һонирхоогүй, багшынгаа мэргэжэлдэ шунан ороһон юм.

Хүнэй шунал гээшэ олон янза байдаг. Ямар нэгэн юумэндэ сэдьхэл зүрхэнөө шуналгүй хүнэй хэһэн ажалдаа амжалта туйлахань хүшэрхэн ааб даа. Спорт залуу үетэнэй эгээл ехэ шунал гэжэ мэдэнэбди. Энээниие Бата Цыренжаповичи һайнаар мэдэхэ, яажа үхибүүдые зүб замаар ургуулхаяа, булгилан долгилон, байһан эршэ хүсьень голлуулан табихаяа ехэхэн оролдолго гаргадаг һэн.

Энээнһээнь боложо, манай үетэн спортдо дурлажа, олохомнай амжалтануудые туйлажа захалаа бэлэй. Спортын али бүхы һалбаридаа дүйтэй нэгэн гэжэ байдаг лэ ха юм. Хэрбээ хэн нэгэнэй барилдааргаар бэрхэ һаань даа, нүгөдэнь санаар шалгардаг байха. Һурагшадай юундэ дүрэтэйень мэдэжэ абахадаа, зүб тээшэнь залаха гээшэ багша хүнэй зорилго. Бидэнэй дундаһаа бэрхэ санашад, барилдаашад, боксёрнууд, велосипедистнүүд хойно хойноһоо урган гараһан түүхэтэй. Илангаяа нэгэдэхи разряд абагшад олон байгаа. Жэшээлхэдэ, санаар Василий Очиров, Мария Цырендоржиева, боксоор Бадма Цыдыпов, Ким Санжижапов, Дугар Бимбаев, спортын мастер Владимир Султумрв, велосипедээрэ Николай Гарбатюк болон бусадые нэн түрүүн нэрлэн хэлэжэ болоно. Эдэ нүхэдэй ургаха хэрэгтэ Бата Цыренжаповичи Цыренжаповай үзүүлһэн туһа нэмэри яаха аргагүй байха.

Бата Цыренжаповичи Цыренжаповай һайн талань юуб гэхэдэ, хэн нэгэнэй бэлиг шадабариие мэдэжэ абабал, заал һаа хүсэндэнь оруулжа, али болохоор нүдөөлхые ороддодог бэлэй. Бишье тиихэдэ спортоор һонирхожо, барилдадаг, боксдо ябадаг байгааб. Абамни энээниием мэдээд, иигэжэ хэлэһэн юм.

— Һо-о, тэрэ Аңигайн Баташни барилдааша хүн гүб даа. Хараа һэм даа, носолдохоороо шуран хүсэтэй, дэгээ хэбэл, табихын табилангүй юм бэлэй,— гэжэ магтасагаагаа бэлэй. — Олохон хүбүүдые орондоролуулһан байха, адхамарш.

Анханһаа үсөөн үгэтэй абын үгэ намда үнэтэй байгаа. Бата Цыренжаповичи нуга голдоо хүндэтэй хүнүүдэй нэгэн, үүсхэл гаргажа, урагшаа тэ.үүлдэгээрээ шалгардаг бэлэй. Тиихэ үедэ даһандаа ябажа өрэһэн, хүндөөр шархатаһан гэжэ мэдэдэггүй, хүдэр бэеыень харахадаа, мүртэй хэрэглэжэ тоодоггүй ябагдаһан байгаа гээшэ һаабза.

Хүн бүхэн өөрын дабтагдашагүй намтартаи байдаг шуу. Бата хүбүүн оога наһанпаа юумэханиие үзэжэ ехэ болоһон. Башүүрэй аймагай Дабаата нютагта түрөөд, түрэлэндөө үгтэжэ, ехэ болгодоһонойнгоо удаа долоон класс амжалтагайгаар түгсэхэнөөр, Таторово тосхон эльгэгдэжэ, трактористын курса гурбан һара соо дүүргэжэ ерээ һэн.

Дайнай түрүүшын жэлнүүдтэ абанар, ахайнарай албанда мордоходо, халажа абаха хүнүүдынь үхибүүд, эмэгэйшүүл һааб даа. Тиигэжэ нэгэ жэл түрэл колхоздоо трактористаар ахудэлжэ, ургаса тараха хуряалсаба. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай түлэг хаһада, 1943 оноор, Курск шадар тулалдажа ябаһан Шобоолой ахань дайсанда алуулжа, гэртэхиндэнь баатарай ёһоор наһа бараа гэһэн мэдээсэл ирэбэ. Эх, тиихэдэ түлэг дундаа ябаһан Бата хүбүүн хэды шаналаа, хара буугаа гээшэ һэм? «Бэйгты даа, тантай болосолдохол байхаб. Ахынгаа улаан шуһанай түлөө үриеэ абахал байхаб»,— гэжэ бүхы шүдэээ хам зуугаа һэн.

Уданшьегүй дүшэн гурбан оной намарынь Бата Цыренжаповичи албанда татагдажа, Эрхүү шадар ойр зуурын һуралсал гараад, 3-дахи Прибалтийска фронтдо эльгэгдээ бэлэй. Жэлэй туршада харатан дайсантай хатуу тэмсэл хэгдээ.

Теэд лэ нэгэтэ... Дүшэн дүрбэн оной август һарада Латвиие дайсанай гарһаа сүлеелэлсэжэ ябаба. Вильэидэ городые сүлоелхэ хэрэгтэй болобо. Добтолгодо орохо саг түлаба. Бэшэ нүхэдөөрөө окопсоohоо бодожо, мүндэр шэнги адхарһан буугай тобшын урдаһаа харайн гүйбэ. Буугаа батаар адхаһан гарынь гансата һанжагад гэхэдэл гэшоо һэн. Халуун дундаа тэрэ гарни таһаршаба гэжэ һанадахёо. Тиигээд лэ нюдэниинь харлажа эхилээ. Мүнөө болоходо, өөнэдынгөө санитарнуудай хүсөөр абарагдаһанаа мэдэдэг.

Вологодско областиин госпитальдо удаань хэбтэжэ, хөёрдохи бүлэгэй инвалид болонхой, нютагаа бусоха баатай болоо бэлэй. Дайнай түгэсэтэр колхозойнгоо али бүхы ажалда ябажа гараа.

Амгалан тэнюун сагай эхилхэдэ, тэрэ бага наһанһаа хүсэжэ ябаһан хүсэлөө бэелүүлхые ороддоо. Тиигэжэ Улаан-Үдын багшын училищи дүүргээд, Шэбэртын һургуулида багшалжа эхилһэн байна. Тэби гаран онуудаар багшанар дутадаг һааб даа. Бата Цыренжаповичи институдта заочноор оробо.

Жара гаран оноор совхоздо эдэбхи үүсхэлтэй парторгынь хэрэгтэй болоходо, тэрэниие түрүүлжэ шэлэһэн юм. Яһала урагшатай һайнаар хөёржэлэй туршада худэлжэ байтараа, бэеынгээ мүудажа эхилхэдэ, дахяад багшынгаа мэргэжэл шэлэбэ.

«Арадай гэгээрэлэй отличник» гэһэн хүндэтэ нэрэ эзэрэгтэй фронтовик Шэбэртын дунда һургуулиин интернатыньдаажа абаад, хүмүүжүүлгэ худэлмэри олон жэлдэ ябуулһан юм. Тэрэ үедэ тус интернадай һургашэд аймагай ураһайханай харалгада эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, нэгэ бэшэ түрүү һуури эзэлдэг, нэгэ дахин республика соо эзэлдэ талаар нэгэдэхи һуури абажа һалаа бэлэй.

Бата Цыренжаповичи Цыренжаповай гэр бүлэдэ багшанар олон. Наһанайнь нүхэн Антонина Константиновна Хатаева ород хэлэ нютагтаа олон жэлдэ таһалгаряагүй эзэлгаа. Баир Буянта хөёрынь багшанарай институдай спортына факультет дүүргээд, багшалжа байдаг. Долгор Сата хөёрынь ород хэлэнэй багшанар. Түрэһэн үхибүүдэйнгээ эхэ эсэгынгээ харгыгаар яаха, зүрхэ сэдьхэлһээ дажэн, баясангүй байхын аргүй ха юм даа.

Мүнөө дала наһанайнгоо ороой өөдэ гэшхэһэн Бата Цыренжаповичи дайнай инвалидболобошье, зонтоёо, залуучүүдэй өөрөө дуратайгаар хөөрэдэжэ, наһан бодолоо хубаадажа байдаг.

Зургаан үхибүүдэй охэ лэдэ, гэрэй эзэн өөртэнь һайханиие, элүүр энхые сөөд, хэзээдэ дорюун хүлойтнай зонойнгоо дунда дуудажа; амжалтада ураяалжа балэ гэжэ хэлэхэ хүсэлэнтэйб.

Ц.Д. ХАМАЕВ.

Зунай амаралта-91

ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЫН ҺАЙГААР

Хориин районой Ашанга нютагһаа 8 километрэй зайда гоё һайхан сэсэг набша, шэлбэһэтэ болон набшаһата модон соо, үндэр хаданнуудай хоорондо газар дорохоо бурьялан гараһа байһан эм домто булагхан байдаг юм. Булагай хөёр талын ойн соорхойн талмайхан дээрэ гэр баригданхай, майхангууд татагданхай харагдадаг. Энэ шадарай буряадууд эртэ урданһаа хойшо эндэ ерэдэг, торходо орожо, хүл гараа аргалдаг байһан түүхэтэй.

Харин Георгиевкын совхозой хадэлмэришэдые мүнөө энэ аршаан булагай эзэд болонхой гээ һаа, алдуу болохогүй байна. Юундэб гэхэдэ, ажахын директор нүхэр П. Я. Захаров худэлмэришэдэйнгоо болон нютаг зонойнгоо тала хаража, эндэ «Наран» гэжэ нэрэтэй амаралтын байшан барюулаа юм. Тэрэнь мүнөө гурбадахи жэлээ худэлжэ байна.

Амарагшадай байха модон гэр ехэ һайнаар бариганхай. Эндэ 4, 7, 9 хүнэй байха таһалганууд бии. Дуратай сагтаа һонирхон баймаар бильярд, шатар, домино нааданууд байха, уншаха номуудые асарагдадаг. Үнгэтэ телевизоршье худэлдэг юм.

«Наранда» амарха хаһа июнии 1-нэ октябриин 1 хүртэр үргэлжэлдэг. Амарха сагай хугасаа 15 хоног юм.

Георгиевкын совхозой худэлмэришэдһөө гадна эндэ ондоо хүнүүдэйшье амархада болодог. Хэрбээ сүлөө һүүрийн тэндэ байгаа һаа, совхоз путевко худалдадаг ха юм. Путевкын сэнгээр һонирхоно ёһотойт. Тус ажахын худэлмэришэд оohэдөө 15 хоногто амархын тулада 70 тухэриг түлэдэг. Харин ондоо тээһээ ерэгшэд путевко 220 тухэригоор худалдажа абана. Үнэтэй гү! Үнэтэйхэншье һаань, курортнууд, санаториануудай путевконуудай 600—1200 тухэриг тэ, пионер лагерийн путевкын 400 тухэригтэ байһан сагта энэ үные ехэ гэхэ аргамнай үгып ха. Путевкын үнэ сэнһээ айжа, мүнгээ гамнажа, бэе мохабадаа аргалангүй байха бэшэбди даа.

Хэжэнгын районой Хужарта нуурай болон Хяагтын Хираан курортһоо «Наранай» амаралтын газарта шабар асарагдаг юм. Эндэ торходо орохо, шабараар шабаха таһалганууд эрэшүүлэй ба эхэнэрнүүдэй гээд, ами амяараа байдаг. Торхын үные болон шабарые амаржа байгшад оohэдөө бэшэ, харин эндэ завхоз-электригээр худэлмэрилдэг А. А. Москвитин гэдэг бэлдэжэ үгэдэг гуримтай. Тэрэнэй нүхэр В. И. Москвитина амаржа байгшадта эдеэ хоолыень хэдэг.

«Наран» өөрын директортэй юм. Е. Г. Смородниковае үзэлгаяа яһала һайн дүүргэнэ гэлтэй ха. Саг болзор соонь эдеэ хоол, шабар шабха асаруулха, газетэ, журналнуудаар хангаха, ариг сэбэр, элүүр энхэ байдалаар хангаха гэхэ мэтэһээ эхилээд, тэрэ эмхидхэлэй ехэ ажалтай байдаг.

Гэхэ зуура амаралтын энэ газарта оо-моогүй һайн байдалтай гэхэгүй байнаб. Жэшээлхэдэ, ажахын түбһоо 28 километрэй зайда холо ой соо оршодог газарта хэлхеэ холбоонгүй муу байна. Эндэ телефон табиулхаар юм ааб даа. Хөёрдохёор, эндэхи байра 16 хоног соо нэгэ дахин хамагдажа сэбэрлэгдэнэ. Энэмнай эбсэхэ байдал бэшэ бшуу.

Тиигэбэ ябашье амаржа байгшад таһалганууд соогоо үргэлжэ хэбтэжэ байнгүй, шэлбэһэтэ, набшаһата модон соогуур гэшхэлжэ, тунгалаг һайхан агаараар амилжа, бэе мохабадаа һайса һэргээнэ, заһана ха юм.

Георгиевкын совхозой директор нүхэр П. Я. Захароваи эдэбхи үүсхэлээр байгуулагдаһан амаралтын «Наран» гэжэ газарай байһаниинь һайн ааб даа. Байгаалинн хэшэгые хэрэглэн, бэшэшье колхозууд ба совхозууд хүн зоной аша туһада түлөөһэтэ амаралтын газарнуудые олоор эмхидхэһэн гээд һанагдана. Бүхы юумэн хүтэлбэрилэгшэһөө эхитэй ха юм.

Н. НАНЗАТОВ.

Политическэ элитэ ажал ябуулагшад

Эдит Крессон—Франциин премьер-министр

СОЁЛОЙ ҺОНИН

ҮБЭР-ЗӨӨХЭЙН ХИДЫЕ БАЯСУУЛБА

Жаран жэлэйнгээ жабхаланта ойн баярые нэрэтэй түрэтэйгөөр һаяхан үгтэһэн Сэлэнгын районой «Эрдэм» колхозой ажалшадта концертнаадан зорюулагдаһан байгаа. Улаан-Удын горсоведэй гүйсэдкомой дэргэдэхи «Тоонто» гэһэн нэгэдэлэй эстрадна бүлэг үбэр-зөөхэйнхидтэ энэ һайндэрөөрнь айлшалаа. Тэрэ нэгэдэлэй хүгжэмэй талаар хүтэлбэрилэгшэ, энэ нютагай хүбүүн, залуу композитор Пүрсэ Дамиранов тус бүлэгые ударидаһан байна.

Үбэр-Зөөхэйн соёлой байшан соо сугларһан хүн зондо ирагуу һайхан дуунуудаа Буряадай ССР-эй габьяата артистка Хажидма Аюржанаева зорюулба. Тэрэнэй дуулаһан П. Дамирановай «Ерэхэб гээ бэлэйш», Ю. Ирдынеевэй «Ерэхээ яагааш» гэһэн дуунууд бултанда һайшаагдаа. Үбэр-Зөөхэй нютагай дуушан, соёлой байшангай директор Виктор Будаев Н. Дамирановай «Үлгы нютаг» гэһэн һайхан дууе зохидсор дуулажа, эндэ сугларагшадые баясуулба.

Дуу, хатарай гүрэнэй «Байгал» ансамблиин дуушан Дымбрын Ринчиновагай гүйсэдхэһэн дуунууд халуун альга ташалгаар үгтагдаһан байна. Сухбаатарай «Хэрлэн минь», Магсаржавай «Насанай намар» гэһэн монгол дуунуудые артистка үбэр-зөөхэйнхидтэ бэлэглээ. Тиихэдэ «Сэргэндээ байхадаа», «Нүхэр» гэһэн буряад арадай дуунуудые хонгёо хоолойтой Ринчинова согтой дорюунаар дуулажа, шагнагшадай үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн байна. Удаань түрэл колхозойнгоо 60 жэлэй ойн баярта композитор П. Дамирановай зорюулһан «Үбэр-Зөөхэй» гэһэн дууе артисткын зүрхэ уяруулмаар гүйсэдхэхэдэнь, «гоё-оо!», «үшөө дахин» гэжэ хүнүүд хашхаралдаа һэн.

Энэл нютагай дуушан Виктор Лыкшитов, Анна Эрдынеева, Римма Мижитдоржиева гэгшэд олон дуу гүйсэдхэбэ. В. Пантаевай «Наһанай ошолгол» ансамблиин дуушан Дымбрын Ринчиновагай гүйсэдхэһэн дуунууд халуун альга ташалгаар үгтагдаһан байна. Сухбаатарай «Хэрлэн минь», Магсаржавай «Насанай намар» гэһэн монгол дуунуудые артистка үбэр-зөөхэйнхидтэ бэлэглээ. Тиихэдэ «Сэргэндээ байхадаа», «Нүхэр» гэһэн буряад арадай дуунуудые хонгёо хоолойтой Ринчинова согго», А. Андреевэй «Хани нүхэд» гэһэн дуунуудые. В. Лыкшитов зохидоор дуулажа, нютагайхидайнгаа халуун альга ташалгада хүртэбэ. Вэшэниинь буряад арадай дуунуудые гүйсэдхөө.

Концертын түгэсхэлдэ залуу композитор Баяр Батодоржиев, Хажидма Аюржанаева гэгшэдэй дуулаһан гоё һайхан, хүнэй сэдьхэл бодолдо сэбэр тунгалаг эрмэлзэл түрүүлдэг уянгата дуунууд энэ һайндэрые шэмэглэбэ. Б-Х. Цыренжаповагай үгэ дээрэ бэшэгдэһэн Баяр Батодоржиевай «Аба, эжыдээ» гэһэн, мүн бусад дуунуудыень үбэр-зөөхэйнхид шагнажа баясаба. Эндэ «Түрэһэн нютагай үреэл» гэһэн шэнэ дууниинь олоной анхаралда табигдаа. «Түрэл хэлээ, түрэһэн эхээ һайнаар үргэе» гэһэн уряал үгэнүүдтэй энэ дуун бултанда һайшаагдаа гэжэ тэмдэглэхээр. Б. Цырендашиевай «Хоёр зүрхэн», «Будамшуу» гэһэн зүжэгһөө дуунуудые бэлигтэй дуушад огсом түргэнөөр, хүхюун согтойгоор гүйсэдхэжэ, һайндэрэй баяр ёнололдо хүсэ нэмээн, хүн зоной сэдьхэл зүрхэ улам баяжуулаа, баясуулаа. Олондо мэдээжэ байһан композитор Найдан Дамирановай «Ургы» гэһэн дууе артистнууд хамтадаа концертын түгэсхэлдэ дуулаа. Удаань эндэ сугларагшадай захилаар «Үбэр-Зөөхэй» гэһэн шэнэ дууе артистка Дымбрын Ринчинова дахинав уянгатуулан дуулажа, үбэр-зөөхэйнхидэй сэдьхэл ханааһан байна. Концертын һүүлдэ үндэр наһатай хүгшэн, ажалай ветеран Должон Лубсановна Батуева сценэ дээрэ гаража, нютагайнгаа бэлигтэй композиторта, артистнуудта баярые хүргэн, амжалта хүсөө һэн.

Б. ОРБОДОЕВА,
манай корр.

УЧИЛИЩИШЬЕ, ҮХИБҮҮДШЬЕ ОЛЗОТОНО

Харанхын техническэ мэргэжэлэй училищида оёдолой цех нээгдэбэ. Тус училищи зайн галаар хүдэлгэгдэдэг оёдолой 80 шэнэ машина худалдажа абаад, цех соогоо тодхоһон байна.

Оёжо һураха дуратайшуулай тоо урданайхиһаа һураггүй олошороо гээд тэмдэглэлтэй.

Ахамад мастер Д. Ж. Буянтуев, модельер Л. Д. Безносова, мастер Г. В. Протасова гэгшэд оёхо дуратайшуулые һургана. Зүгөөр эгээл һайн, бэлигтэй һурагшадынь училищиингаа дэргэдэхи цехтэ хүдэлнэ. Тэдэнэр оёдолой нарин нюусада һурахынгаа хажуугаар мүнгэ оложо олзотоно.

Тус цехтэ бага балшар үхибүүдэй хубсаһа хунар, эхэнэрнүүдэй халаад, спортивна триконууд оёгдожо худалдагдана.

Үхибүүдэй оёһон хубсаһа хунарые нютагай зон ехэ дуратайгаар худалдажа абадаг. Мүн үхибүүдэй энэ хубсаһа оёхо хэрэгые училищи дэмжэнэ, арга шадалаараа эндэ тэндэ тэдээндээ бүдүүдые оложо үгэнэ.

Мүн энэ училищида үшөө кондитерска цех нээгдэнхэй.

К. ШАНЫГИНА.

Хяагтын район.

АМАН ЗОХЁОЛОЙ ҺАЙНДЭР

Һаяхан Баргажанай районой соёлой байшан соо арадай аман зохёолой һайндэр үнгэргэгдэлэн байна. Энэ һайндэр «Сурхарбаан-91» гэһэн найрай үедэ эмхидхэгдээ юм. Эндэ «Рябинушка» гэһэн Уланай дуу, хатарай ансамбль, Бодоной СДК-гай эрэшүүлэй дуунай бүлэг, дуу, хатарай «Ина» гэжэ коллектив, Баргажанай соёлой байшангай дэргэдэхи «Сударушка» гэһэн дуунай бүлэг, бусад зон хабаадаһан юм. «Лентэ уяхаб» гэжэ нэрлэгдэнэн ород арадай дууе Юрөө тосхоной эгээл бишыхан дуушад болохо Наташа Данилова, Шура Рахматуллина гэгшэдые шагнагшад халуун альга ташалгаар үгтаа. Коллективүүдэй гэр бүлын гэшүүд—Валерия басаган Алексей Леонович эсэгэтээ дуулажа, олондо һайшаагдаба. «Минии түүдэг», «Амарай долгинууд» гэһэн дуунуудые тэдэнэр шадамар бэрхээр гүйсэдхөө. Уран һайханай харалгын сценэ дээрэ эрэшүүлэй дуушадай бүлэгүүдые үсөө харадаг гээшэбди. Тиимэһээ энэ һайндэртэ хабаадаһан Анатолий Шелковков, Олег Попов, Анатолий Коновалов, Сергей Кокорин гэгшэдэй дуулаһан дуунууд үнөөр сэгнэгдээ. Морид, хасагууд тухай хүүнэй дугаатай, олоной дуратай дуунуудые агнагшадта зорюулһан байна. Инскэ СДК-гай энэ һайханай харалгада үнинэй хабададаг үнэр наһатай хүнүүд, тэрэ тоодо Е. Д. Демина, В. И. Красноярова, Т. Д. Демина, Е. Н. Балуева гэгшэд олондо мэдээжэ болонхой юм.

Баргажанай РДК-гай «Сударушка» (хүтэлбэрилэгшэнь С. Г. Малыгин) гэһэн дуунай ансамбль республика соогоо мэдээжэ болонхой. Республиканска удхатай, мүн олон тоото бусад концерт, фестивальнуудта иэгэнтэ бэшэ илаһан юм. Энэ бүлэгэй дууладаг программа соо ород арадай урданай дуунуудһаа гадна, тэрэ холын сагай ёһо заншал харуулагдадаг байна. Мүнөө үедэ энэ ансамблиинхид Монгол орон гастролёор ошохые бэлдэнэ.

Үдэшэлэн районой түбэй соёлой байшанда дуунай-инструментальна «Каскад» гэһэн ансамблиин концерт болоо. Районойнгоо нютагуудай, һүүринуудай ажалшадые концерт-наадаараа саг үргэлжэ баясуулжа байдаг юм. Энэ концертын программа хадаа тус ансамблиин байгуулагдаһаар 10 жэлэй ойн баярта зорюулагдаба. Концертын урда тээ энэ коллективтэ арадай уран һайханай харалгын диплом барюулагдаһан байна. «Каскад» гэһэн ансамбльда хабаадагшадые, тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ Александр Красновые энэ үндэр сэгнэлтээрнь үнэн зүрхэнһөө амаршалнабди.

Баргажанай райондо эмхидхэгдэһэн аман зохёолой һайндэр амжалтатайгаар үнгэргэгдөө, саашдаа энэ һайндэр заншалта болохо байха.

Ю. БАНЕЕВ.

Улаан-Удэ.

ГЭМТЭ ЯБУУЛГАҺАА ҺЭРГЫЛХЭ

Байгша оной июниин 3-най үнй, Прибайкалиин районой «Баргажан» гэжэ гостиницын үргэһээ ЗИЛ-130 автомашина олгайлагдаһан байна. Хулгай гэһэн хуулиин наһа гүйсөөгүй Н. Орехов, Н. А. Дремухин гэшэд баригданхай.

— Июниин 8. Хотын нэгэ талдэ хуулиин наһа гүйсөөгүй А. А. Яровой эрхэтэн Ш. гэшэдэ хутага гаргажа заваад, эдэ хоолтой сүүмхыень татяан абаба.

Энэл удэр хуулиич наһа хүргэгүй 6 үхибүүд хулиган аагаргажа, Турбачеевэй үйлдэхи хамтын байрын сонхын нүүдые эбдэбэ.

Хуулиин наһа гүйсөөгүй үхибүдэй хэһэн гэмтэ ябуулгаад тушаа сошордомо мэдээлүүд республикын дотоо хэрэгүүдэй таһагуудта үдэр бүри орожо байдаг. Үхибүүдэй хэһэн гэмтэ ябуулгануудай нүүлэй үедэ нэмэжэл байна. Жэшээлбэл, байгша оной эрэ соо, хуулиин наһа гүйсөөгүй үхибүүд республикаар 793 гэмтэ ябуулга хээдэ. Энэнь нёдондонойхитой булхада, 18,4 процентээр болоод байна гээд мэдээнгаяа хүдөө нютагуудта ябадал олоор хэгдэдэг нхой. 793 гэмтэ ябадалай ниинь республикын хүдөө гуудта хэгдээ.

Үлэй эхинһээ хүдөөдэ 5 ө алаһан (городто 1), 8 рые хүсөөр эдлэнэн (горо 2) байна. Хэрбээ хүдөө гуудта гүрэнэй зөөриин 54 хулгайлагдаһан байгаа, городуудта 17 хулгай э. Гэхэ мэтэшэлэн о һаа, жэшээнүүд үшөөл

Республикын Эрдэм һуралминистерствын һургуулиин 152 хүн, техническэ эрдэм 146 хүн элдэбын гэмтэ ганууудта хабаадаа гээд, тика харуулна. Мүн баһье хубүүдһээ гээгдэнэ-Элдэбын хулгай, тонуул нниитын журам эбдэнэн саагад баригдаһан юм.

Үгэй үедэ үхибүүд бүлэ (3-һаа 25 хүрэтэр) гэмтэ ябуулга хэдэг болоо гэжэ тэлтэй. Гадна аяг аашань гүй шэрүүн, хэрээгы бо рхиин хомор болоошье гуу үхибүүд олоор дайна. Үнгэрһэн хугасаа соо аар гэмтэ ябуулга хэһэн бүүн баригдаа.

а оной июниин 19-дэ һургуули дүүргэгшэдэй баалай боложо байха үедэ хүл дээрээ тогтожо шадахаяа болихон 6 үхибүүн Соведүүдэй талмай дээрэһээ дотоодын хэрэгүүдэй таһагта асарагдаа һэн. Милициин хүдэлмэрилэгшэд баалай үедэ наншалдахаяа һанаһан һургуули дүүргэгшэдэй олон бүлэгүүдые һалгаа. Гэбэшье хотын Бабушкинай нэрэмжэтэ үйлсын автобусой тогтодог газарта, мүн 18-дахи квартада үхибүүд хоорондоо наншалдаһан байна.

Мүнөө зун боложо, үхибүүдэй амаралта эхилбэ. Зунай сагта илангаяа олоор гэмтэ ябуулга хэгдэнэ. Олонхи үхибүүд хүдэлмэригүй, харууһагүй болоно. Мүн лагерьнуудай түлөөһэн ехээр (200—450 түхэриг хүрэтэр) нэмэбэ ха юм. Багаар мүнгэ абадаг зон үхибүүдээ хайшан гээд лагерьнуудта эльгээхэ байгаа юм? Мэдэгдэнэгүй. Эдэ бүгдэ манай һанаа ехэтэ зобооно.

Эрдэм һуралсалай министерствын, профсоюзуудай рескомой, арадай депутадуудай нютагуудай Соведүүдэй түсэблэһэн хэмжээ ябуулгануудай ашаар 71330 үхибүүн, мүнөө зундаа хүдэлмэрилхөөр хараалагдана. Тиихэдэ үшөө 60 үхибүүн студенческэ отрядуудтай Камчатка, Сахалин, Краснодарай хизаар эльгээгдэхэ юм. Тэзэ энэмнайшье гүйсэд хэмжээн бэшэ. Милициин органуудай бүридхэлдэ абтаһан үшөө 1500 гаран үхибүүн хаанашье амарха, хүдэлмэрилхэ аргагүй байна.

Гэхэ зуура манай республикын зарим районуудта, жэшээлбэл, Хурамхаанай, Хяагтын районуудта зундаа үхибүүдые хүдэлгүүлхэ һайн һайхан жэшээнүүд бии. Тоэд юундэ энэ жэшээгээр городой томо заводууд, комбинадуудай зунай сагта үхибүүдэй хүдэлхэ бага предприятинуудые, кооперативуудые эмхидхэжэ шаданагүй гээшэб?

Бидэ ехэ зон энэ орёо асуудалые дары шиидхэхэ ёһотойбди. Город болон хүдөө нютагуудаар ажалгүй миин зайжа ябаһан үхибүүнтэй юуншье тохёолдожо магад, мүн тэдэнэр өөһэдөөшье гэмтэ ябуулга хэхэдээ болохо бшуу.

М. ШИЛОВ.

Буряадай ССР-эй МВД-гэй хуулиин наһа гүйсөөгүй үхибүүдые гэмтэ ябуулгаһаа һэргылхэ таһагай начальник.

ФОКУС, ХҮГЖЭМ, ДУУН...

Зунай гастролиин үедэ артистнууд хүдөө нютагай ажалшадые концерт, наадаар хангажа байдагынь һайшаалтай. Буряадай гүрэнэй филармониин бишыхан бүлэгтэ оролсодог республикымнай мэдээжэ иллюзионист-фокусник Владимир Цыренжапов хани нүхэр, дуушан Долгор Кунтохиеватаяа хамта энэ зундаа Түнхэнэй, Кабанскын, Яруунын районуудай ажалшадта айлшалжа, уран бэлигтээ танилсуулһан байна. Аяар холын хонишодой, малшадай байрануудта һаадгүй ошохо аргатай артистнуудай гэр бүлын концертнүүд тэдэнние баясуулаа. Яруунын райондо шеф энэ зундаа ёһоной түһаламжа үзүүлһэн, соёлой талаар хангаһан артистнууд олон тоото уулзалганнуудые үнгэргэбэ. Саратов хотодо эмхидхэгдэнэн бүхэдэлхэйн магуудай, эльбэшэдэй конференцидэ хабаадаһан Владимир Цыренжаповай эди шэдитэ фокусууд, хөөрөөнүүд хүн зониие һонирхуулаа. Ирагуу һайхан буряад дуунуудые дууладаг Долгор Кунтохиевагай дуунууд шагнагшадые баясуулба. Мүнөө үедэ Улаан-Удэ хотынгоо хүн зониие зохёохы энэ бүлэг концерт-наадараа хангажа байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: артистка Долгор Кунтохиева дуулана.

Р-Н. БАЗАРОВАЙ фото.

Бокс

БАЙГАЛ-91: ШЭНЭ НЭРЭНУУДЫЕ ХҮЛЕЭНЭБДИ

«Байгал» журналай шанда хүртэхын түлөө боксын наадан он жэлнүүдэй үнгэрхэ бүри улам олон хото городуудай боксёрнуудые суглуулна гээшэ. Байгша ондо үнгэргэдэхэеэ байһан наадан тэбхэр 25 жэлэй ойе тэмдэглэхэнь ха юм. Үнгэрһэн энэ үе соо Улаан-Удын ринг дээрэ СССР-эй спортын мастерай нэрэ зэргэтэй болоһон боксёрнууд эрдэм бэлигээ, арга дүрэеэ мүлижэ ургахадаа, Эхэ ороной-нгоо, Европын, дэлхэйн чемпионуд боложо тодороо һэм шуу. Тиихэдээ тэдэнэр боксын хады һайхан наада харуулжа, ордондо сугларагшадай зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэдэг һэн бэ? Дурсаад, һанаад үзэхэдэ, манай республикын нэрэ солые алдаршуулһан боксёрнуудые һанан дурсаха дуран хүрэнэ. Эдэнэрнай хэд һэн бэ? Нэн түрүүн Бато Нимаев, Александр Егунов, Яков Цуй-Ю-Сен, Валерий Турлай, Валерий Кондаков, Дүлэзн Бабудоржиев, Павел Федотов, Владимир Султумов, Борис Зоригтуев, Александр Кондаков, Бадма Батуев гэгшэд хэды һайханаар, хүлеэгдээгүй добтолгонуудые хэжэ тулалдахадаа, боксын наадандa дуратайшуулые омогорхуулан баясуулдаг байгааб даа.

Һүүлэй үедэ энэ наадан һониёо буураа гэхэ гү, али һайн һорилготой спортсменүүд үсөөн болоо гэжэ зэримашуул һанамжалдаг болонхой. Сэхыень хэлэхэдэ, энэ һанамжа бууруу ха. Юуб гэхэдэ, һүүлэй үедэ спортсменүүдые энэ тэрэ гүрэнүүдтэ, спортын бүлгэмүүдтэ «үнэтэй сэнтэйгээр худалдаха» ушар үргэдөө гээшэ. Эндэһээ уламжалан, боксёрнуудые һурган хүмүүжүүлдэг тренернүүд эдэнэртэ тиимэшье һайнаар хандахаяа болижо эхилһэн, тиихэдээ һайн мэргэжэлтэй хүмүүжүүлэгшэдшье үсөөржэ захалһан байха юм.

Манай республикын институдуудай спортын бүлгэмүүдэй, клубуудай тренернүүдэй хүмүүжүүлһэн боксёрнууд, илангаяа залуушуул, олон тоото мүрысөөнүүдтэ хабаадажа, мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлжэ байхые үнэн зүрхэнһөө ороолдоно. Жэшээлэн хэлэхэдэ, тренернүүд — уласхоорондын классай, СССР-эй спортын мастер Валерий Стрельников, СССР-эй спортын мастернууд Павел Федотов, Александр Кондаков, мүн Виктор Агафонов болон бусадай хүмүүжүүлһэн, һургаһан боксёрнууд өөһэдыгөө һайн талаһаа харуулжа ябадагынь һайшаалтай юм.

Һаяар Улаан-Удэ хотодо «Байгал-91» гэһэн бүхэсоюзна мүрысөөн үнгэргэгдэхэнь. Абаһаар нүхэд ёһоной мүрысөөнөөс эхилээд, мүнөө бүхэсоюзна наадан хүрэтэр ургаһан мүрысөөндэ Эхэ ороноймнай хото городуудаа гадна, хүршэ Монголой, Хитадай Арадай Республикануудай суглуулагдамал командануудай боксёрнууд оригданхай.

«Байгал» журналай шанда хүртэхын түлөө бүхэсоюзна наадан 1987 онһоо залуушуулай мурысөөн болгогдоо һэн. Энэ наадалай олон хото городуудай боксёрнуудай дунда хүндэтэй боложо эхилһэниинь һайшаалтай. Энэ мурысөөндэ чемпион болоһон боксёр СССР-эй спортын мастерай норматив дүүргэдэг гээшэ. Хоёрдохёор, тренернүүд һурагшадайнгаа ямараар ургажа ябаһые, тэдэнэйнгээ алдуу дутагдалые эндэһээ һайнаар ойлгожо абаха аргатай болоно ха юм.

— Залуушуулай дунда боксын бүхэсоюзна наада үнгэргэхэ гэһэн тогтоолой абтахада, бидэнэр аргагүй баясаа һэмди. Юуб гэхэдэ, наһатай болоһон боксёр (тэдэнние мүрысөхэгүй гэнэгүйб) түрүү һуури эзэлээд, саашадаа залуушуулые һурган хүмүүжүүлхэ хүдэлмэри хэдэггүй, миин лэ бэээ тойруулаад ябахые ороолдоно бшуу. Харин залуушуул рингдэ гарабал, һайн добтолго, хамгаалга хэрэглэхые ороолдодог дээрэһээ, сугларагшадта, мүн бидэнэртэ һайшаагдадаг юм,—гэжэ Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай багшанарай институдай кафедрые даагша, педагогикын эрдэмэй кандидат В. А. Стрельников тон зүбөөр һанамжална.

Мүнөө тус институдай 16 боксёр тренернүүдэйнгээ хүтэлбэри доро ехэ наадандa хабаадахаяа һуралсал, һорилго гаража эхилэнхэй.

«Манай институдһаа, бусад бүлгэмүүд, клубуудта орходоо, олон боксёрнууд бүхэсоюзна мүрысөөндэ хабаадаха. Энэнь юун тухай гэрэлэнэб гэхэдэ, бусад бүлгэмүүд ба клубуудта мүнөөдөө бэлэдхэл һайнтай залуу спортсменүүд үсөөн болоо,—гэжэ тус институдай боксоор хөёрдохи тренер Н. Н. Дагбаев хөөрэнэ.

Нээрээшье, институдай командын боксёрнуудай һорилго хэжэ байхыень харахада, хэниинь хэн гэшэгүй, гоё һайхан бэтэй хүбүүд эсэхэ сусахые мэдэнгүй гүйлдэжэ, харайлдажа байгаа һэн. Эдэнэр бултадаа һаал хорин наһаяа хүсэһэн спортын мастерта кандидадууд лэ.

«Байгал—91-нэй» нааданда хамтадаа 27 хотоһоо боксёрнууд ерэхэ. Тэдэнэй дунда Москва, Ленинград, Благовещенск, Хабаровск, Шэтэ, Эрхүү хотонууд эгээл олон боксёрнуудые эльгээхэ юм.

Уласхоорондын категориин судья В. А. Фролов (Москва) бүхэсоюзна мүрысөөнэй ахамад судьягаар томилогдонхой. Валерий Александрович урдандаа Европын хоёр удаа чемпион болоһон, СССР-эй спортын габьяата мастер юм.

Бүхэсоюзна мүрысөөндэ хэдэй шалгаржа, шэнэ нэрэнүүдэй тодорхые хүлеэл даа.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ЭКОЛОГИЧЕСКА БЮЛЛЕТЕНЬ

Июль һарын түрүүшын хахадта Улаан-Удын агаарта эрид хубилалта болобогүй. Энэ хугасаа соо тооһон 2,7, азодой двуокись 1,8, фенол 1,7, формальдегид 2 дахин хэмһээ ехэ байба.

Илангаяа Бабушкинай нэрэмжэтэ үйлсөөр агаар зарим үдэрнүүдтэ ехээр бузарлагдаа. Жэшээлбэл, июлиин 10-да тооһон 4,2, июлиин 12-то углородой окись 1,6, июлиин 3-да азодой двуокись 3,9, июлиин 8-да фенол 1,1 дахин хэмһээ үлөо.

Харин серын двуокись, сульфат, азодой окись городой бүхы районуудта хэмдээ байгаа гээд мэдээсэс.

В. ТАТАРНИКОВ,
Буряадай гидрометобсерваторнии түбэй начальник.

ПРАВДА Бурятии мүнөөдэрэй номерто

РСФСР-эй Президентын 1991 оной июлиин 20-ной указ болон «Росси: мүнөөдэр» гэһэн ниитэ гаршагай бусад материалнууд.

Хойто-Байгалай ангай формэнээ хэһэн фоторепортаж, «Бурятшвейбыт» нэгэдэлэй предприятинуудай дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда хүдэлжэ байһан тухай Л. Цыбиковагай корреспонденци, Байгалай түүхэй эдэй биржын пресс-конференци тухай мэдээсэлнүүд — нэгэдэхи хуудаһанда.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй комитедэй түрүүлэгшэ С. В. Калмыковтой газетын корреспондент А. Субботиной залуушуулай асуудалаар хэһэн хөөрэлдөөн.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 7.30 — «Үглоо». 10.00 — «Исходные данные: смерть». 1-дэхи сери. 11.15— Шэнэ үетэн шэлэнэ. 12.30 — Баримтата фильм. 12.50 — Мультфильм. 13.00 — Шэнэ һониной албан. 13.15 — Шухала асуудалаар репортаж. 13.30 — Мультфильм. 16.15— «Обратной дороги нет». 2-дохи сери. 17.25 — М. Равель. Сюитэ. 17.45 — Чемпионадуудтай хамта. 18.15 — Сибирь экран дээрэ. 18.25 — «Малявкин и компания». 2-дохи сери. 19.30 — Шэнэ һониной албан. 19.45 — Уласхоорондын шэнжэлэл. 20.30— Мультфильм. 20.45 — «Исходные данные: смерть». 1-дэхи сери. 22.00 — Весна. 22.40 — Шухала асуудалаар репортаж. 22.55 — Рэмпын нүгөө талаар. 23.55 — «Метаморфозы живописи» — эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 8-дахи сери. 00.30 — «Вернисаж» театр. 01.00 — Уласхоорондын шэнжэлэл.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00 — Үглоонэй гимнастика. 9.15 — Баримтата фильм. 9.35—Мультфильм. 10.00 — Бэдэрхэеэ ябахамнай. 10.30 — Баримтата фильм. 10.50 — Адам Смидэй мүнгэн зөөри. 11.25 — «Односельчане» — уран һайханай фильм. Россин ТВ. 12.30—Телефильм. 13.00 — Россин меценадууд. 13.40 — Наада зугаанай дамжуулга. 14.25 — «Аниский и Фантомас», 2-дохи сери. 15.30 — И. В. Ильинский. Буряадай ТВ. 15.35— Киногоор аяншалгын альманах. 18.15 — Хун, харгы, автомобиль. 19.00 — Байгал. 19.20 — Новосибирск хотын ниитын-политическэ түбтэ Б. Н. Ельцинэй үгэ хэлэлгэ. 20.35 — Киноочерк. 20.55 — Соносхолнууд. 21.00 — Мэдээсэлнүүд. 21.15 — «Амгалан нойрсогты, багашуулі» 21.30 — Чернобылиин гэнэ усалай хойшолонгуудые усадхажа байһан хүнүүд тухай. 22.00 — Время. 22.40 — Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 22.45 — «Человек из ресторана». Уран һайханай фильм. 00.20 — Мэдээсэлнүүд.

Эмхидхэн байгуулагшад: Буряадай ССР-эй Верховно Совет, Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Совет, РСФСР-эй КП-гэй Буряадай республиканска комитет

Редактор
ЦЫРЕНДОРЖИЕВ

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23. «Буряад үнэн» газетын редакци

Редакциин телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин — 2-50-62, секретариадай — 2-66-76, таһагууд: ниитын-политическэ—2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, 2-67-81; социально-экономическа—2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-69-58; соёлой, эрдэмэй болон һургуулиннуудай — 2-60-29 (даагшань), 2-57-63; олоннитын хүдэлмэриин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-67-81; оршуулгын — 2-60-94; коммерческэ — 2-69-58; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай)—2-35-95, манай корреспондентнүүд: Баргажанда—91-1-44, Закаменскида—31-61, Агинскда—3-40-69. КПСС-эй роскомой хэблэлэй телефонууд: директор — 2-37-32, бухгалтери—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газетэ жэлдээ 260 дахин гараха.
Хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй
Газетын индекс 50901. Тираж 6600
Хэблэлдэ түшаагдаһан саг: 23.40.

Буряадай ССР-эй Госкомиздадай республиканска типографида газетэ барлагдан хэблэгдэбэ. Директорэйнь телефон 2-40-85.